

Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы
Иске-Рәжәп авыл җирлеге Советының
29.11.2018 елның 55-1 номерлы карары
нигезендә кабул ителде.

Иске-Рәжәп авыл җирлеге башлыгы
М.Ә. Нугаев.

Татарстан Республикасы
Спас муниципаль районы
Иске-Рәжәп авыл җирлеге
муниципаль берәмлегенең устаны.

Иске-Рәжәп авылы
2018 ел

I. Гомуми нигезлэмэләр

1 Статья. Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы Иске-Рәжәп авыл җирлеге муниципаль берәмлегенең исеме һәм хокукый статусы

1. Татарстан Республикасы Спас муниципаль районының Иске-Рәжәп авыл җирлеге муниципаль берәмлегенә авыл җирлеге статусы бирелгән.
2. Муниципаль берәмлекнең рәсми исеме - Татарстан Республикасы Спас муниципаль районының Иске-Рәжәп авыл җирлеге муниципаль берәмлеге " (алга таба текст буенча – авыл җирлеге).
3. Иске-Рәжәп авыл җирлеге муниципаль берәмлеге Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы составына керә.

2 Статья. Җирлекнең территориаль корылышы

1. Җирлек территориясе составына Иске-Рәжәп, Налеткино авыллары керә.
2. Авыл җирлегенең административ үзәге- Иске-Рәжәп авылы.
3. Җирлек чикләре «Спас муниципаль районы «муниципаль берәмлегенең һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләрнең территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында» 2005 елның 31 гыйнварындагы 40-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән.
4. Җирлек территориясе составына милек формасына һәм максатчан билгеләнешенә карамастан җирләр керә.
5. Авыл җирлеге чикләрен үзгәртү, аны үзгәртеп кору Татарстан Республикасы законы белән законнарда билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

3 Статья. Гражданның җирлектә җирле үзидарәне гамәлгә ашыру хокукы

1. Җирлектә җирле үзидарә Россия Федерациясе гражданны тарафыннан җирле референдумнарда, муниципаль сайлауларда һәм турыдан-туры ихтыяр белдерүнең башка рәвешләрендә, шулай ук әлеге Уставта каралган сайлаулы һәм башка җирле үзидарә органнары аша гамәлгә ашырыла.
2. Гражданның җенес, раса, милләт, тел, килеп чыгышы, мөлкәти һәм вазыйфаи хәленә, дингә мөнәсәбәтенә, иҗтимагый берләшмәләргә карашларына, карашларына бәйсез рәвештә җирле үзидарәне гамәлгә ашыруга тигез хокуклы.

Жирлек территориясендә даими яки нигездә яшәүче чит ил гражданның жирле үзидарәне гамәлгә ашырганда Россия Федерациясенәң халыкара килешүләре һәм федераль законнар нигезендә хокукларга ия.

4 Статья. Жирле үзидарә органнары структурасы

1. Жирле үзидарә органнары структурасына жирлек Советы, жирлек башлыгы, жирлек башкарма комитеты, жирлекнең Ревизия комиссиясе, Устав нигезендә төзелә торган башка жирле үзидарә органнары керә.
2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары структурасын үзгәртү әлеге Уставка үзгәрешләр кертү юлы белән башкарыла.

5 Статья. Жирлекнең жирле әһәмияттәге мәсьәләләре

1. Авыл жирлегенең жирле әһәмияткә ия мәсьәләләре:
  - 1) жирлек бюджеты проектын төзү һәм карау, жирлек бюджетын раслау һәм үтәү, аның үтәлешен тикшереп тору, жирлек бюджеты үтәлеше турындагы хисапны төзү һәм раслау;
  - 2) жирлекнең жирле салымнарын һәм җыямнарын билгеләү, үзгәртү һәм гамәлдән чыгару;
  - 3) жирлекнең муниципаль милкендәге мөлкәте белән идарә итү, файдалану һәм эш итү;
  - 4) жирлек торак пунктлары чикләрендә беренчел янғын куркынычсызлыгы чараларын тәэмин итү;
  - 5) жирлек халкын элементә, җәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру;
  - 6) жирлек халкын ял итүне оештыру һәм мәдәният оешмалары хезмәте белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру;
  - 7) Жирлек территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакүләм спорт үсеше өчен шартлар тәэмин итү, жирлекнең рәсми физкультура–сәламәтләндрерү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыру;
  - 8) жирлекнең архив фондларын формалаштыру;
  - 9) жирлек территориясен төзекләндрерү кагыйдәләрен раслау, аларның үтәлешен контрольдә тоту, күрсәтелгән Кагыйдәләр нигезендә жирлек территориясен төзекләндрерүне оештыру
  - 10) адреслар бирү, адресларны үзгәртү, юкка чыгару, урам-юл челтәре элементлары исемнәрен бирү (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, региональ яисә муниципальара әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, муниципаль районның жирле

әнәмияттәге автомобиль юлларыннан тыш), җирлек чикләрендә планлаштыру структурасы исемнәренә бирү, мондый атамаларны үзгәртү, гамәлдән чыгару, дәүләт адреслы реестрында мәгълүмат урнаштыру;

11) авыл хужалыгы җитештерүен үстерүгә ярдәм итү, кече һәм урта эшмәкәрлекне үстерү өчен шартлар тудыру;

12) җирлектә балалар һәм яшьләр белән эшләү чараларын оештыру һәм тормышка ашыру;

13) җәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданның һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтү, халык дружиналары эшчәнлеген өчен шартлар тудыру;

14) җыю (шул исәптән аерым җыю) һәм каты коммуналь калдыкларны транспортировкалау эшчәнлеген оештыруда катнашу;

15) ритуаль хезмәтләр оештыру һәм күмү урыннарын карап тоту.

16) җирлек территориясендә яшәүче хужасыз хайваннарны тоту һәм карап тоту буенча чараларны гамәлгә ашыру.

17) җирлек чикләрендә халыкны су белән тәмин итү, су бүлү, халыкны Россия Федерациясә законнары белән билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә ягулык белән тәмин итү;

18) җирлек торак пунктлары чикләрендә җирле әнәмияттәге автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген;

19) милләтара һәм меконфессиональ килешүне ныгытуга, җирлек территориясендә яшәүче Россия Федерациясә халыкларының телләрен һәм мәдәниәтен саклауға һәм үстерүгә, мигрантларны социаль һәм мәдәни адаптацияләүгә, милләтара (этникара) конфликтларны профилактикалауға юнәлдерелгән чараларны гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

20) җирлек халкының күпләп ял итү өчен шартлар тудыру һәм халык күпләп ял итә торган урыннарны төзекләндерүне оештыру, шул исәптән гражданның гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буе полсаларына иреккә үтеп керүен тәмин итү.

2. Федераль законнар нигезендә җирлек җирле үзидарә органнары, Россия Федерациясә Бюджет кодексы нигезендә, җирлек бюджетыннан муниципаль район бюджетына бирелә торган бюджетара трансфертлар хисабына, аларга җирле әнәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча үз вәкаләтләренең бер өлешен гамәлгә ашыруны тапшыру турында Спас муниципаль районы җирле үзидарә органнары белән килешүләр төзәргә хөкүккә.

Мәкалә 6. Җирлек җирле үзидарә органнарының җирлекләренә җирле әнәмияттәге мәсьәләләренә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итүгә хөкүккә

1. Жирлекнең жирле үзидарә органнары хокуклы:

1) жирлек музейларын булдыру;

2) жирлектә нотариус булмаган очракта законнарда каралган нотариаль гамәлләр башкару;

3) опека һәм попечительлек эшчәнлеген гамәлгә ашыруда катнашу;

4) жирлек территориясендә жирле милли-мәдәни автономияләр хокукларын гамәлгә ашыруга бәйле эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыру;

5) Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм жирлек территориясендә милләтара мөнәсәбәتلәр өлкәсендә чараларны гамәлгә ашыруга ярдәм итү;

6) жирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятиеләрне һәм учреждениеләрен мобилизация эзәрләү буенча чараларны оештыруда һәм тормышка ашыруда катнашу;

7) муниципаль Янгын сагы булдыру;

8) туризмны үстерү өчен шартлар тудыру.

9) кеше хокукларын тәмин итүгә җәмәгать контролен гамәлгә ашыручы иҗтимагый күзәтү комиссияләренә ярдәм күрсәтү һәм мәҗбүри тоту урыннарында булган затларга булышлык күрсәтү;

10) «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында " 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә инвалидларның иҗтимагый берләшмәләренә, шулай ук инвалидларның бөтенроссия иҗтимагый берләшмәләре тарафыннан оештырылган оешмаларга ярдәм күрсәтү.

11) торак законнары нигезендә социаль файдаланудагы торак фондының торак урыннарына наем шартнамәләре буенча гражданның муниципаль торак фондыннан торак урыннары бирү.

12) жирлек территориясендә яшәүче хуҗасыз хайваннарны тоту һәм карап тоту буенча чараларны гамәлгә ашыру.

13) «Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында " 2016 елның 23 июнендәге 182-ФЗ номерлы Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыру.

14) инвалидлар, сәламәтлек мөмкинлекләре чикләнгән затлар, адаптив физик культура һәм адаптив спорт үсешенә ярдәм күрсәтү.

15) «Кулланучылар хокукларын яклау турында " 1992 елның 7 февралендәге 2300-1 номерлы Россия Федерациясе Законында каралган кулланучылар хокукларын яклау чараларын гамәлгә ашыру.

2. Жирлекнең жирле үзидарә органнары әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән мәсьәләләренә хәл итәргә, башка дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруда катнашырга хокуклы («Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары

турында» 2003 елның 6 октябрдәгә 131-ФЗ номерлы Федераль законның 19 статьясы нигезендә аларга тапшырылмаган), әгәр бу федераль законнарда каралган булса, шулай ук башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары компетенциясенә кертелмәгән башка мәсьәләләрне хәл итәргә хокуклы, (1 пункт 2013 елның 16 октябрдәгә 79-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә), Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетларыннан бирелгән бюджетара трансфертлардан һәм өстәмә норматив кертемнәр буенча салым керемнәреннән тыш, авыл жирлеге бюджеты керемнәре хисабына, федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән үз компетенциясеннән төшереп калдырылган бюджет керемнәре исәбенә.

Статья 7. Жирлекнең муниципальара хезмәттәшлектә катнашуы

Жирлекнең муниципальара хезмәттәшлектә катнашуы федераль законнар һәм жирле үзидарә турында Татарстан Республикасы законнары нигезендә гамәлгә ашырыла.

Статья 8. Жирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләре

Жирлек жирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләре аша гамәлгә ашырыла:

- 1) жирлекнең социаль-иқтисадый үсешенә юнәлдерелгән дәүләт программаларын тормышка ашыруда жирле үзидарә органнарының катнашуы;
- 2) жирлекнең жирле үзидарә органнары һәм дәүләт хакимияте органнары арасында килешүләр (килешүләр) төзү;
- 3) даими яисә вакытлыча координацияләү, консультатив, киңәшмә һәм башка эшче органнар булдыру;
- 4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында жирлек Советының закон чыгару инициативасы;
- 5) законнарда билгеләнгән хезмәттәшлекнең башка рәвешләре.

Статья 9. Муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу

Жирлектә муниципаль хезмәтне хокукый жайга салу, муниципаль хезмәт вазыйфаларына таләпләрне дә кертеп, муниципаль хезмәткәр статусын, муниципаль хезмәт үзү шартларын һәм тәртибен дә кертеп, «Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында» 2007 елның 2 мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль закон, 2013 елның 25 июнендәге 50-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы кодексы һәм жирлекнең муниципаль хокукый актлары белән гамәлгә ашырыла.

II бүлек. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ХАЛЫК ТАРАФЫННАН ТУРЫДАН-ТУРЫ ГАМӘЛГӘ АШЫРУ ҺӘМ ХАЛЫКНЫҢ ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУДА КАТНАШУЫ ФОРМАЛАРЫ

Статья 10. Халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда турыдан-туры катнашуы

Авыл халкы жирле үзидарәне турыдан туры гамәлгә ашыра һәм жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда түбәндәге рәвешләрдә катнаша:

- 1) жирле референдум;
- 2) муниципаль сайлаулар;
- 3) депутатны, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затын чакыртып алу буенча тавыш бирү;
- 4) жирлекнең чикләрен үзгәртү һәм үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү;
- 5) гражданнарның хокукый актлар чыгару инициативасы;
- 6) территориаль ижтимагый үзидарә;
- 7) жәмәгать тыңлаулары, фикер алышулар;
- 8) гражданнар жыелышы;
- 9) гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы);
- 10) халык жыены;
- 11) гражданнарны сораштыру;
- 12) жирле әнәмияттәге иң мөһим мәсьәләләр буенча халык фикер алышуы
- 13) жирле үзидарә органнарына гражданнарның мөрәжәгатьләре;
- 14) Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарға, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка формалар.

2. Авыл жирлеге халкы тарафыннан жирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм халыкның жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы законлылык, иреклелек принципларына нигезләнә.

3.Жирлек жирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәтләре, законда башкача билгеләнмәгән очракта, килешү нигезендә төзелә.

11 Статья. Жирле референдум.

1. Жирле референдум халык тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә хәл итү максатларында үткәрелә.

2. Жирле референдум жирлекнең бөтен территориясендә «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокуклары һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль закон һәм «жирле референдум турында» 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләргә исәпкә алып үткәрелә.

Жирле референдумда катнашуга гражданның хокуклары гарантияләре, шулай ук жирле референдумны әзерләү һәм үткәрү тәртибе «жирле референдум турында» 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Федераль закон һәм Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнә.

3. Жирле референдумда яшәү урыны жирлек чикләрендә урнашкан Россия Федерациясе гражданны катнашырга хокуклы. Россия Федерациясе гражданны яшерен тавыш биргәндә гомуми тигез һәм турыдан-туры ихтыяр белдерү нигезендә жирле референдумда катнаша.

4. Жирле референдум үткәрү турындагы карар авыл жирлегә Советы тарафыннан инициативасы буенча кабул ителә:

1) жирле референдумда катнашу хокукына ия булган гражданны;

2) сайлау берләшмәсе, уставлары сайлауларда һәм (яки) референдумнарда катнашуын күздә тоткан һәм федераль законда билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда теркәлгән башка иҗтимагый берләшмә;

3) жирлек Советы һәм жирлек башлыклары, алар белән бергәләп күрсәтелгән.

5. Жирле референдумны гражданны, сайлау берләшмәләре, башка иҗтимагый оешмалар инициативасы буенча билгеләү шарты булып, әлеге инициативага ярдәм итүгә кул кую тора, алар саны жирлек территориясендә теркәлгән референдумда катнашучылар саныннан биш процент тәшкил итәргә тиеш, ләкин 25 имза булырга тиеш түгел.

6. Референдум үткәрү инициативасы, жирлек Советы һәм жирлек башлыгы белән берлектә күрсәтелгән, жирлек Советы карары һәм жирлек башлыгы карары белән рәсмиләштерелә.

7. Жирлек Советы Жирле референдум үткәру инициативасын тәкъдим итү турында документлар авыл жирлеге Советына кергән көннән алып 30 көн эчендә жирле референдум билгели.

Жирле референдум билгеләнгән вакытка жирлек Советы тарафыннан билгеләнмәгән очракта, референдум гражданнар, сайлау берләшмәләре, жирлек башлыгы, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары, Татарстан Республикасы Сайлау комиссиясе яисә прокурор мәрәжәгәтләре нигезендә суд тарафыннан билгеләнә. Суд тарафыннан билгеләнгән жирле референдум жирлекнең сайлау комиссиясе тарафыннан оештырыла, ә аны үткәруне тәэмин итү Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең башкарма органы яки суд тарафыннан гамәлгә ашырыла, анда жирле референдум үткәруне тәэмин итү йөкләнгән башка орган тарафыннан башкарыла.

8. Тавыш бирү нәтижәләре һәм жирле референдумда кабул ителгән карар рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка хәбәр итәргә) тиеш.

9. Жирле референдумда кабул ителгән карар жирлек территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш һәм нинди дә булса дәүләт хакимияте органнары, аларның вазыйфаи затлары яки жирле үзидарә органнары тарафыннан раслануга мохтаж түгел.

10. Жирлек жирле үзидарә органнары жирле референдумда кабул ителгән әлеге устав белән билгеләнгән вәкаләтләренә чикләү нигезендә карарның үтәлешен тәэмин итә.

11. Жирле референдум үткәру турындагы карар, шулай ук жирле референдумда кабул ителгән карар суд тәртибендә гражданнар, жирле үзидарә органнары, федераль закон нигезендә дәүләт хакимияте органнары тарафыннан вәкаләтле прокурор тарафыннан шикаять бирелергә мөмкин.

Статья12. Муниципаль сайлаулар

1. Жирлектә муниципаль сайлаулар яшерен тавыш биргәндә гомуми тигез һәм турыдан-туры сайлау хокукы нигезендә жирлек Советы депутатларын сайлау максатларында үткәрелә.

2. Сайлау көнендә 18 яшькә житкән һәм сайлау хокукына ия булган Россия Федерациясе гражданыны жирлек Советы депутаты итеп сайлана ала.

3. Муниципаль сайлаулар жирлек Советы тарафыннан билгеләнә. Муниципаль сайлауларны билгеләү турындагы карар 90 көннән дә иртәрәк кабул ителергә һәм тавыш бирү көненә кадәр 80 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш. Әлеге карар кабул ителгән көннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча массакуләм мәгълүмат чараларында рәсми рәвештә басылып чыгарга тиеш.

Вакытыннан алда сайлауларны билгеләгәндә әлеге статьяда күрсәтелгән сроклар кыскартылырга мөмкин, ләкин өчтән бер өлешкә ким булмаска тиеш.

Федераль законнар, Татарстан Республикасы Сайлау кодексы белән билгеләнгән очрактарда муниципаль сайлаулар җирлек сайлау комиссиясе яисә суд тарафыннан билгеләнә.

4. Муниципаль сайлауларны әзерләү һәм үткәру сайлау комиссияләренә аларның компетенциясе чикләрендә йөкләнә.

5. Авыл җирлеге Советына депутатлар сайлау 2002 елның 12 июнендәге 67-ФЗ номерлы "Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында «Федераль Законда, Татарстан Республикасы Сайлау Кодексында билгеләнгән тәртиптә үткәрелә.

6. Җирлек Советы депутатлары бер мандатлы сайлау округлары буенча сайлана, ул сайлау округына сайлаучыларның вәкиллегең уртача нормасы нигезендә төзелә.

7. Бер мандатлы сайлау округы буенча сайланган дип тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның иң күп тавышын алган теркәлгән кандидат таныла.

Әгәр җирлек Советына депутатлар сайлауда тавыш бирү бер мандатлы сайлау округында бер кандидатура буенча үткәрелсә, сайлап алынган кандидат санала, ул тавыш бирүдә катнашкан сайлаучыларның 50 проценттан да ким булмаган тавышын алган. Теркәлгән кандидатлар тарафыннан алынган тавышлар саны белән чагыштырганда, элек теркәлгән кандидат сайланган дип санала.

8. Җирлек Советы депутатларын сайлау нәтижеләре рәсми рәвештә басылып чыгарга тиеш (халыкка хәбәр итәргә).

Статья 13. Җирлек Советы депутаты фикере буенча тавыш бирү

1. Авыл җирлеге Советы депутаты, шул исәптән җирлек башлыгы, закон һәм әлеге устав белән билгеләнгән нигезләр һәм тәртиптә сайлаучылар тарафыннан чакырылырга мөмкин.

2. Җирлек Советы депутатын чакыртып алу нигезләре булып депутатның үзенә карата ышанычын шик астына куя һәм депутат вазыйфаларын яисә бурычларын үтәмәүдә, депутат, җирлек башлыгы статусына туры килми торган гамәлләр кылуда чагылган законлы булмаган конкрет карарлары яки гамәлләре (гамәл кылмау) суд тәртибендә расланганнар, Россия Федерациясе Конституциясен, Татарстан Республикасы Конституциясен, Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законларын һәм башка норматив хокукый актларын бозу санала, әлеге Устав һәм башка муниципаль норматив хокукый актлар.

3. Авыл җирлеге Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү Халык инициативасы буенча үткәрелә.

4. Авыл җирлеге Советы депутатын чакыртып алу һәм гражданның имзаларын җыю инициативасын күрсәтү өчен муниципаль сайлауларда катнашу хокукы булган 10 кешедән дә ким булмаган инициативалы төркем барлыкка килә.

5. Инициативалы төркем җирлекнең сайлау комиссиясенә инициативалы төркемне теркәү турында үтенеч белән мөрәҗәгать итә. Инициативалы төркем үтенечнамәсендә депутатның аны чакыруга нигез булып торган конкрет хокукка каршы карарына яисә гамәленә (гамәл кылмау) күрсәтелү аның исемен, исемен, атасының исемен, туган көнен һәм урынын, паспортны яки паспортны алыштыручы документның сериясен, номерын һәм датасын, аның органы исемен яисә кодын күрсәтеп, шулай ук инициативалы төркемнең һәр әгъзасының һәм аның исеменнән эш итәргә вәкаләтле затларның яшәү урыны күрсәтелгән булырга тиеш. Инициативалы төркемнең үтенечнамәсе күрсәтелгән төркемнең барлык әгъзалары тарафыннан имзаланырга тиеш. Үтенечнамәгә депутатның күрсәтелгән хокукка каршы карарлары яки гамәлләре (гамәл кылмау) расланган суд карары беркетелергә тиеш.

6. Инициатив төркемне теркәү, җирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү үткәру инициативасын хуплау өчен имзалар җыю, җыелган имзаларны тикшерү җирле референдум үткәру өчен законда билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.

7. Авыл җирлеге Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү җирлек Советы тарафыннан билгеләнә һәм «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләренә исәпкә алып, җирле референдум үткәру өчен законда билгеләнгән тәртиптә үткәрелә.

8. Җирлек сайлау комиссиясенә инициатив төркеме үтенечнамәсен караганда, җирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү билгеләгәндә тиешле депутат җирлек Советына аны чакыртып алу өчен нигез сыйфатында бирелә торган хәлләр турында аңлатма бирергә, кирәкле документлар тапшырырга хокуклы. Күрсәтелгән депутат сайлау комиссиясе, җирлек Советы утырышларына өч көннән дә соңга калмыйча аларны үткәру вакыты һәм урыны турында язмача хәбәр ителергә тиеш.

9. Аны чакыртып алу буенча тавыш бирүне үздүргәндә җирлек Советы депутаты сайлаучыларга бәяләмә бирү өчен нигез буларак тәкъдим ителгән шартлар уңаеннан аңлатма бирү максатларында инициатив төркем белән тигез нигезләрдә агитация алып бару хокукына ия.

10. Авыл җирлеге Советы депутаты, шул исәптән җирлек башлыгы тиешле сайлау округында теркәлгән сайлаучыларның яртысыннан да ким булмаган өлеше тавыш бирсә, кире кайтарылды дип санала.

11. Җирлек Советы депутаты фикере буенча тавыш бирү нәтиҗәләре рәсми рәвештә басылып чыгарга тиеш (халыкка хәбәр итәргә).

12. Җирлек сайлау комиссиясе 5 көн эчендә чакыртып алу буенча тавыш бирүгә рәсми йомгак ясаганнан соң инициативалы төркемгә, җирлек советына һәм җирлек Советының тиешле депутатына аны чакыртып алу буенча тавыш бирү йомгаклары турында язма рәвештә хәбәр итә.

Статья 14. Жирлек чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү

1. Чикләрне үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү халыкның чикләрне үзгәртүгә рөхсәт алу, жирлекне үзгәртеп кору максатларында үткәрелә.
2. Авыл жирлеге чикләрен үзгәртү, үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирү жирлекнең бөтен территориясендә яки аның территориясе өлешендә «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән очракларда үткәрелә.
3. Жирлек чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү жирлек Советы тарафыннан билгеләнә һәм «Россия Федерациясе гражданның сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында» 2002 елның 12 июнэндәге 67-ФЗ номерлы Федераль законда һәм «жирле референдум турында» 2004 елның 24 мартындагы 23-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә, «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законда каралган үзенчәлекләрне исәпкә алып үткәрелә.
4. Авыл жирлеге чикләрен үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү, әгәр анда жирлек яки жирлекнең яртысыннан артык кешесе катнашса, үзгәртү дип санала. Авыл жирлеге чикләрен үзгәртүгә халыкның ризалыгы, авыл жирлеге үзгәртеп коруы өчен үзгәрешләр өчен алынган дип санала, үзгәртеп корулар жирлек халыкына яисә жирлекнең бер өлешен тавыш бирүдә катнашкан яртысыннан артык кеше тавыш биргән.
5. Чикләрне үзгәртү, жирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү нәтижеләре һәм кабул ителгән карарлар рәсми басылып чыгарга тиеш (халыкка хәбәр итәргә).

Статья 15. Гражданның хокукый актлар чыгару инициативасы

1. Гражданның өчен Устав һәм жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнгән тәртиптә хокукый актлар чыгару инициативасына хокукы.
2. Сайлау хокукына ия, сайлау хокукына ия, жирлек халыкының 2 проценттан да ким булмаган санда гражданның төркеме хокукый инициатива белән чыгыш ясыя ала.
3. Хокукый актлар чыгару инициативасын гамәлгә ашыру максатларында гражданның хокукы:
  - яшәү (эш) урыны буенча гражданның жыелышларын һәм фикер алышу һәм хокукый инициатива күрсәтү буенча башка коллектив чаралар оештырырга һәм үткәргә;
  - хокукый актлар чыгару инициативасын тәкъдим итүгә ярдәм итү өчен кул куюны жыю буенча инициатив төркемнәр булдыру;

- жирлек халкының имзаларын жыю нәм закон чыгару инициативасына каршы килми торган ысуллар белән тәкъдим итүгә агитация алып бару.

4. Жирлекнең жирле үзидарә органнары нәм вазыйфаи затлары гражданнырга хокукый актлар чыгару инициативасын гамәлгә ашыруда ярдәм итәргә тиеш.

5. Гражданнырның хокукый актлар чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты, әлеге устав белән билгеләнгән компетенция нигезендә, авыл жирлеге Советы тарафыннан аның ачык утырышында яисә жирлек башлыгы тарафыннан аны гамәлгә кертү көненнән өч ай эчендә мәжбүри карап тикшерелергә тиеш.

6. Гражданнырның хокукый актлар чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проекты караганда, гражданнырның инициатив төркеме вәкилләренә үз позициясен бәян итү мөмкинлеге тәэмин ителергә тиеш.

7. Гражданнырның хокукый актлар чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты карау процедурасы жирлек Советы Регламенты, жирлек башлыгының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

8. Гражданнырның хокукый актлар чыгару инициативасын гамәлгә ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль хокукый акт проекты карап тикшерү нәтижеләре буенча кабул ителгән дәлилләнгән карар рәсми рәвештә аның керткән гражданнырның инициатив төркеме мәгълүматларына житкерелергә тиеш.

Статья 16. Территориаль ижтимагый үзидарә

1. Жирлектә территориаль ижтимагый үзидарә турыдан-туры халык тарафыннан гражданнырның жыелышлар нәм конференцияләре үткәрү, шулай ук территориаль ижтимагый үзидарә органнары булдыру юлы белән гамәлгә ашырыла.

2. Территориаль ижтимагый үзидарә гражданнырның түбәндәге яшәү территорияләре чикләрендә гамәлгә ашырыла: күпфатирлы торак йортның подъезды; күпфатирлы торак йорт; торак йортлар төркеме; торак микрорайон; авыл торак пункты; гражданнырның башка яшәү территорияләре.

3. Территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган территория чикләре жирлек Советы тарафыннан әлеге территориядә яшәүче халык тәкъдиме буенча жирлек Советы тарафыннан раслана торган жирлектә территориаль ижтимагый үзидарә турында нигезләмәдә билгеләнгән тәртиптә билгеләнә.

4. Территориаль ижтимагый үзидарә гамәлгә ашырыла торган Территория башка шундый ук Территория составына керә алмый.

5. Аның Уставы нигезендә территориаль ижтимагый үзидарә юридик зат була ала нәм коммерциячел булмаган оешманың оештыру-хокукый формасында дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.

6. Территориаль ижтимагый үзидарә уставында билгеләнә:

- 1) ул гамәлгә ашырыла торган территория;
- 2) Территориаль иҗтимагый үзидарә эшчәнлегенең максатлары, бурычлары, формалары һәм төп юнәлешләре;
- 3) территориаль иҗтимагый үзидарә органнарының вәкаләтләрен, хокукларын һәм бурычларын формалаштыру, туктату тәртибе, вәкаләтләре вакыты;
- 4) карарлар кабул итү тәртибе;
- 5) мөлкәт сатып алу тәртибе, шулай ук күрсәтелгән мөлкәт һәм финанс чараларынан файдалану һәм файдалану тәртибе;
- 6) территориаль иҗтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруны туктату тәртибе.
7. Территориаль иҗтимагый үзидарә эшчәнлеге мәсьәләләре буенча гражданнарның җыелышлар, конференцияләре аның Уставы нигезендә чакырыла.
8. Территориаль иҗтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар җыелышы, әгәр анда уналты яшкә җиткән территориядә яшәүчеләрнең өчтән береннән дә ким булмаган өлеше катнашса, хокуклы санала.

Территориаль иҗтимагый үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча гражданнар конференциясе, әгәр анда уналты яше тулмаган территориядә яшәүчеләрнең өчтән икесенең гражданнар җыелышларында сайланган делегатларның өчтән икесе катнашса, хаклы санала.

9. Территориаль иҗтимагый үзидарәне гамәлгә ашыручы гражданнар җыелышы, конференциясенең аерым вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә:

- 1) территориаль иҗтимагый үзидарә органнары структурасын билгеләү;
- 2) Территориаль иҗтимагый үзидарә уставын кабул итү, аңа үзгәрешләр кертү;
- 3) территориаль иҗтимагый үзидарә органнарын сайлау;
- 4) территориаль иҗтимагый үзидарә эшчәнлегенең төп юнәлешләрен билгеләү;
- 5) территориаль иҗтимагый үзидарәнең керемнәр һәм чыгымнары сметасын һәм аның үтәлеше турындагы хисапны раслау;
- 6) территориаль иҗтимагый үзидарә органнары эшчәнлеге турындагы хисапларны карау һәм раслау.

10. Территориаль иҗтимагый үзидарә органнары:

- 1) Тиешле территориядә яшәүче халык мәнфәгатьләрен кайгырталар;
- 2) гражданнар җыелышларында һәм конференцияләрендә кабул ителгән карарларның үтәлешен тәэмин итәләр;
- 3) территорияне карап тоту, төзекләндерү буенча хужалык эшчәнлеген, тиешле территориядә яшәүче гражданнарның социаль-көнкүреш ихтыяжларын канәгатьләндерүгә юнәлдерелгән башка хужалык эшчәнлеген, күрсәтелгән гражданнар

акчалары исәбеннән дә, жирлек башкарма комитеты белән килешү нигезендә дә тормышка ашыра алалар;

4) жирле үзидарә органнарына (жирлек Советына, жирлек башлығына һәм авыл жирлеге башкарма комитетына) әлеге органнар һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиешле муниципаль норматив хокукый актлар проектларын кертергә хокуклы, алар әлеге актларны кабул итү компетенциясенә кертелгән.

11. Территориаль жәмәгать үзидарәсен оештыру һәм гамәлгә ашыру тәртибе, жирле бюджеттан кирәкле акчаларны бүлеп бирү шартлары һәм тәртибе әлеге Устав һәм жирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

17 Статья. Территориаль ижтимагый үзидарә учреждениеләре тәртибе

1. Территориаль ижтимагый үзидарә учреждениесе максатларында гражданнар, жирле үзидарә органнары инициативасы белән территориаль ижтимагый үзидарә Уставы проекты эшләүне гамәлгә ашыручы һәм әлеге территориаль ижтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру күздә тотылган территориядә яшәүче гражданнар жыелышын оештыра торган инициатив төркем барлыкка килә.

2. Гражданнар жыелышы тиешле жирлек территориясендә территориаль ижтимагый үзидарә төзү турында Карар кабул итә, аның уставын кабул итә, шулай ук жирлек Советында территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү белән бәйле мәсьәләләр буенча гражданнар жыелышын тәкъдим итәргә вәкаләтле вәкилле (вәкилләрне) билгели.

3. Территориаль жәмәгатьчелек үзидарәсе жирлек Советы территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәгән вакыттан бирле гамәлгә куелган дип санала.

Мәкалә 18. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү тәртибе

1. Территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү өчен вәкаләтле вәкилле (вәкаләтле вәкилләр) гражданнар жыелышы жирлек башлығына тапшырыла:

1) территориаль ижтимагый үзидарә уставын теркәү турында гариза, ул гражданнарның барлык вәкаләтле вәкилләре тарафыннан имзаланган;

2) территориаль жәмәгать үзидарәсен төзү турында Карар кабул ителгән гражданнар жыелышы беркетмәсе, паспорт яки паспортны алыштыручы документның фамилиясе, исеме, атасының исеме, туу датасы, сериясе, номеры һәм бирелү датасы, һәр вәкаләтле вәкиллең яшәү урыны адресы күрсәтелгән;

3) территориаль ижтимагый үзидарә Уставының ике нөсхәсе.

2. Әлеге статьяның 1 пунктында билгеләнгән документлардан тыш, башка документларны тапшыру турындагы таләп рәхсәт ителми.

Вәкаләтле вәкилгә документлар алуда, аларны алу исемлеген һәм датасын күрсәтеп, расписка бирелә.

3. Жирлек башлыгы территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәү турында документлар кергән көннән алып ике атналык вакыт эчендә аны алдан карауны һәм уставны теркәү яки аны теркәүдән баш тарту турында Жирлек Советы Карары проектын әзерләүне оештыра.

4. Гражданныр җыелышының вәкаләтле вәкилләре территориаль иҗтимагый үзидарә уставын алдан караганда һәм Жирлек Советы утырышында киңәш бирү тавышы хокукы белән катнашырга хокуклы.

5. Жирлек советы территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәү яки әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән документлар Жирлек башлыгы тарафыннан алынганнан соң 30 көн эчендә аны теркәүдән баш тарту турында Карар кабул итә. Баш тарту теркәү устав булырга тиеш мотивирован.

6. Территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәүдән баш тарту өчен нигез булып территориаль иҗтимагый үзидарә Уставының Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарға, Татарстан Республикасы Конституциясенә һәм Татарстан Республикасы законнарына, Жирлек Уставына, башка муниципаль норматив хокукый актларга каршы килүе тора.

7. Территориаль иҗтимагый үзидарә уставын территориаль иҗтимагый үзидарә төзүнең максатка ярашлы булмавы аркасында теркәүдән баш тарту рөхсәт ителми.

8. Жирлек Советы тарафыннан кабул ителгән территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәү мәсьәләсе буенча дәлилләнгән карар өч көн эчендә рәсми рәвештә гражданныр җыелышының вәкаләтле вәкиле (вәкаләтле вәкил) игътибарына җиткерелергә тиеш.

9. Жирлек Советы тарафыннан территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәү турында Карар кабул ителгән очракта уставның бер нөсхәсе аны теркәү турында тамгасы белән гражданныр җыелышының вәкаләтле вәкиленә тапшырыла, икенче нөсхәсе Жирлек Советында саклана.

10. Территориаль иҗтимагый үзидарә уставына кертелә торган үзгәрешләр әлеге статьяда билгеләнгән тәртиптә Жирлек Советы тарафыннан теркәлергә тиеш. Күрсәтелгән үзгәрешләр аларны теркәү көненнән үз көченә керә.

19 Статья. Жәмәгать тыңлаулары, фикер алышулар

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча муниципаль норматив хокукый актлар проектлары буенча фикер алышу өчен Жирлек Советы, Жирлек башлыгы катнашында халык алдында тыңлаулар уздырылачак.

2. Халык алдында тыңлаулар асыл Жирлеге Советы яки Жирлек башлыгы инициативасы буенча үткәрелә.

Халык яки авыл җирлеге Советы инициативасы белән үткәрелгән халык тыңлаулары җирлек Советы тарафыннан, ә җирлек башлыгы инициативасы буенча җирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә.

3. Халык тыңлауларына чыдарга тиеш:

1) җирлек уставы проекты, шулай ук әлеге уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт проекты, җирлек Уставына Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, конституция (устав) яисә Россия Федерациясе субъекты законнары нигезләмәләрен әлеге уставны әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында төгәл күрсәтү рәвешендә үзгәрешләр кертелә торган очраклардан тыш, авыл җирлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт проекты;

2) җирлек бюджеты проекты һәм аның үтәлеше турында хисап;

2.1) муниципаль берәмлекнең социаль-иқтисадый үсеше стратегиясе проекты;

3) җирлекне үзгәртеп кору турындагы мәсьәләләр, әгәр «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясы нигезендә җирлекне үзгәртеп кору өчен тавыш биру юлы белән белдерелгән район халкының ризалыгы алу таләп ителә;

4. Ачык тыңлаулар үткәрү турындагы карар, әгәр башка срок гамәлдәге законнар белән каралмаган булса, тиешле орган яисә җирлекнең вазыйфаи заты тарафыннан муниципаль норматив хокукый акт проектына карау көненә кадәр 20 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

5. Гавами тыңлаулар үткәрү вақытын һәм урынын күрсәтеп, ачык тыңлауларга чыгарыла торган тиешле муниципаль норматив хокукый акт проектына, әгәр башка срок гамәлдәге законнар белән каралмаган булса, гавами тыңлаулар уздырылган көнгә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча бастырырга (халыкка хәбәр итәргә) тиеш.

6. Халык алдында тыңлаулар үткәрү турындагы карар басылып чыккан көннән алып һәм аларны үткәрү көненә кадәр авыл халкы авыл җирлеге башлыгына гавами тыңлауларга чыгарыла торган мәсьәлә буенча язма тәкъдимнәр һәм искәрмәләр, шул исәптән муниципаль норматив хокукый актның гавами тыңлауларына чыгарыла торган төзәтмәләр һәм башка тәкъдимнәр җибәрергә хокуклы. Авыл җирлеге башлыгы кәргән тәкъдимнәрне һәм искәрмәләрне гомумиләштерүне оештыра. Күрсәтелгән тәкъдимнәр һәм искәрмәләр халык тыңлауларында катнашучылар игътибарына җиткерелә.

7. Гавами тыңлаулар муниципаль норматив хокукый акт проектына карау көненә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча уздырыла. Халык алдында тыңлаулар белгечләренә, экспертларны чакырып уздырыла, халык тыңлауларында җирлекнең теләсә кайсы кешесе катнашырга хокуклы, әгәр башка срок гамәлдәге законнар белән каралмаган булса.

8. Гавами тыңлаулар нәтижәләре буенча җирле үзидарә органнары һәм җирлекнең урындагы затлары тарафыннан мәҗбүри каралырга тиешле тәкъдимнәр кабул ителә, алар компетенциясенә муниципаль норматив хокукый акт проектына гавами тыңлауларга чыгарыла торган кабул итү кертелгән.

9. Ачык тыңлаулар нәтижәләре, кабул ителгән карарларның дәлилләнгән нигезләнешен дә кертеп, ачык тыңлаулар үткәргәннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча бастырылырга (халыкка игълан ителгән) тиеш, әгәр башка срок гамәлдәге законнар белән каралмаган булса.

10. Халык тыңлауларын оештыру һәм үткәру тәртибе җирлек Советы тарафыннан расланган норматив хокукый акт белән билгеләнә.

Жәмәгать тыңлауларын үткәру тәртибе шулай ук шәһәр төзелеше эшчәнлеге турындагы законнар нигезләмәләрен исәпкә алып вәкиллеке органының муниципаль норматив хокукый акты белән билгеләнә ала.

11. Генераль планнар проектлары, җирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре проектлары, территорияне планлаштыру проектлары, территорияне межаллау проектлары, территорияләренә төзекләндерү кагыйдәләре проектлары, күрсәтелгән расланган документларның берсенә, җир кишәрлегенә яисә капитал төзелеш объектның шартлы рәвештә рөхсәт ителгән файдалануға рөхсәт бирү турында карар проектлары, рөхсәт ителгән төзелешнең чик параметрларыннан кире кагуға рөхсәт бирү турында карар проектлары буенча карар проектлары буенча, җир кишәрлекләреннән һәм капитал төзелеш объектларыннан рөхсәт ителгән башка төр файдалану мәсьәләләре буенча җирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләренә расланган кагыйдәләре булмаганда иҗтимагый фикер алышулар яисә гавами тыңлаулар үткәрелә, аларны оештыру һәм үткәру тәртибе шәһәр төзелеше эшчәнлеге турындагы законнар нигезләмәләрен исәпкә алып җирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә.

Муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы вәкаләтләре гражданның җыены тарафыннан гамәлгә ашырыла торган җирлектә халык алдында тыңлаулар һәм иҗтимагый фикер алышулар муниципаль хокукый актлар проектлары һәм гражданның җыены тарафыннан кабул ителә торган мәсьәләләр буенча үткәрелергә мөмкин.

20 Статья. Гражданның җыелышы

1. Җирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча фикер алышу, җирлек җирле үзидарә органнары һәм җирле үзидарә вазыйфаи затларының эшчәнлеге турында халыкка мәғлүмат бирү, җирлек территориясендә территорияль иҗтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру турында гражданның җыелышы үткәрелергә мөмкин. Гражданның җыелышлар микрорайоннар, торақ массивлар, кварталлар, урамнар, торақ йортлар буенча чакырыла.

2. Гражданның җыелышы халык, җирлек Советы, җирлек башлыгы инициативасы белән, шулай ук территорияль иҗтимагый үзидарә уставында каралган очрақларда үткәрелә.

3. Җирлек советы яки җирлек башлыгы инициативасы буенча үткәрелә торган гражданның җыелышы җирлек советы яки җирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Халык инициативасы буенча үткәрелә торган гражданның җыелышы җирлек Советы тарафыннан территорияль иҗтимагый үзидарә органнарының, тиешле территориядә яшәүче һәм әлеге территорияләрдә урнашкан предприятие, учреждение, оешма җитәкчеләренә язмача тәкъдиме буенча билгеләнә.

Гражданнар жыелышын үткәрү турындагы тәкъдимдә аны карап тикшерүгә чыгарыла торган сораулар исемлеге һәм жыелыш үткәрү урыны булырга тиеш. Тәкъдим вәкаләтле затлар тарафыннан имзаланырга тиеш, ә жыелышны үткәрү инициативасы белән әлеге гражданнар - аларның фамилиясен, исемен, атасының исемен, туган көнен, яшәү урынын күрсәтеп мөрәжәгать иткән очракта.

Жирлек советы якин киләчәктә гражданнар жыелышын үткәрү турындагы тәкъдимне карый.

Жирлек советы гражданнарның аның максатка ярашлы булмавы буенча жыелуын үткәрүдән баш тартырга хокуклы түгел.

5. Территориаль иҗтимагый үзидарәне гамәлгә ашыру максатларында гражданнар жыелышын билгеләү һәм үткәрү тәртибе территориаль иҗтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

6. Гражданнар жыелышын үткәрү вакыты һәм урыны турында һәм тиешле территориядә яшәүчеләр жыелыш үткәрү көненә кадәр 7 көннән дә соңга калмыйча, әлеге массакуләм мәгълүмат чарасыннан, почта хәбәрләреннән, фатир (йорт) жыеннарыннан, белдерүләрдән һәм башка мөмкин булган чараларны файдаланып хәбәр ителә.

Гражданнар жыелышын әзерләү һәм үткәрүне жирлек башкарма комитеты тәэмин итә.

7. Жыелышлар эшендә әлеге территориядә яшәүче, сайлау хокукына ия гражданнар катнаша ала. Жыелышта катнашу хокукына ия гражданнарның гомуми саны Россия Федерациясе гражданнарының тору урыны һәм яшәү урыны буенча Россия Федерациясе чикләрендә муниципаль сайлаулар уздырганда файдаланыла торган теркәү исәбе мәгълүматлары нигезендә билгеләнә.

Әгәр анда жыелышта катнашырга хокуклы гражданнар санының өчтән бер өлеше катнашса, гражданнар жыелышы хаклы санала.

Жыелышның карарлары жыелышта катнашкан гражданнарның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

8. Гражданнар жыелышы жирле үзидарә органнарына һәм жирлек жирле үзидарә вазыйфаи затларына мөрәжәгатьләр кабул итә, шулай ук жирле үзидарә органнары һәм жирлек жирле үзидарә вазыйфаи затлары белән үзара мөнәсәбәтләрдә гражданнар жыелышын тәкъдим итәргә вәкаләтле затларны сайлый ала.

9. Территориаль иҗтимагый үзидарәне гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча гражданнар жыелышы территориаль иҗтимагый үзидарә уставына кертелгән мәсьәләләр буенча карар кабул итә.

10. Гражданнар жыелышы тарафыннан кабул ителгән мөрәжәгатьләр жирле үзидарә органнары һәм жирлекнең жирле үзидарә вазыйфаи затлары тарафыннан мәжбүри каралырга тиеш.

11. Гражданнар жыелышын билгеләү һәм үткәрү тәртибе, шулай ук гражданнар жыелышының вәкаләтләре федераль закон, әлеге Устав һәм жирлек Советының норматив хокукый акты, территориаль иҗтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

12. Гражданнар жыелышы нәтижеләре аны үткәргәннән соң бер ай вакыт эчендә рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

21 Статья. Халык конференциясе (делегатлар жыелышы)

1. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) жирле әһәмияткә ия мәсьәләләр буенча фикер алышу һәм жирлек вәкилләренең фикерләрен ачыклау зарур булган очракта үткәрелә. Авыл жирлегенең тиешле территориаль өлешләрендә яшәүчеләр арасынан гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданнар жыелышлары кыенлашкан, шул исәптән тиешле территориядә яшәүче һәм гражданнар жыелышында катнашу хокукына ия кешеләр саны 100 кешедән артып киткән очракларда үткәрелә.

2. Гражданнар конференциясен (делегатлар жыелышын) билгеләү һәм үткәрү, делегатларны сайлау тәртибе әлеге Устав, жирлек Советының норматив хокукый акты, территориаль ижтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

3. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) гражданнар жыелышы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.

4. Гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) халык, жирлек Советы, жирлек башлыгы инициативасы белән үткәрелә. Авыл жирлеге Советы яки жирлек башлыгы инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) жирлек Советы яисә жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә. Халык инициативасы буенча үткәрелә торган гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) жирлек Советы тарафыннан билгеләнә.

5. Әгәр анда уналты яше тулмаган территориядә яшәүчеләрнең өчтән икесенең катнашуы катнашса, гражданнар конференциясе (делегатлар жыелышы) дәрәс санала. Конференция карарлары (делегатлар жыелышы) конференциядә катнашкан делегатларның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

6. Гражданнар конференциясе йомгаклары (делегатлар жыелышы) аны үткәргәннән соң бер ай вакыт эчендә рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш.

22 Статья. Халык жыены

1. Гражданнар жыены жирле үзидарәне халык тарафыннан турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм жирле үзидарәне гамәлгә ашыруда халыкның катнашуы формасы булып тора.

2. Гражданнар жыены «Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль законда каралган очракларда һәм «Спас муниципаль районының Иске-Рәжәп авыл жирлеге составына керүче торак пунктларда гражданнар жыенын үткәрү тәртибе турында» гы Положение нигезендә муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы карары белән расланган очракларда үткәрелә.

3. Законда каралган очраklarда 25.1. «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында » 2003 елның 6 октябрәндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә гражданнар жыены үткәрелә ала:

1) авыл жирлеге чикләрен үзгәртү мәсьәләсе буенча, аның составына күрсәтелгән торак пункт керә, әлеге торак пункт территориясен башка жирлек территориясенә кертә;

2) муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы вәкаләтләрен гражданнар жыенында гамәлгә ашыра торган жирлектә күрсәтелгән жирлекнең чикләрен үзгәртү, чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча;

3) Әгәр сайлау хокукына ия жирлек халкы 100 дән артык кеше булса, муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра торган жирлектә жирлекнең вәкиллеке органы төзү, аның саны һәм вәкаләтләре вакыты турында мәсьәлә буенча;

4) муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы вәкаләтләре гражданнар жыены тарафыннан гамәлгә ашырыла торган жирлектә гражданнарның үзара салым акчаларын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча;

5) авыл жирлеге составына, шәһәр эчендәге район, федераль әһәмияттәге шәһәр округы территориясе, яисә муниципаль район чикләрендә урнашкан торак пункт территориясендә гражданнарның үзара салымын кертү һәм куллану мәсьәләсе буенча;

6) халык инициативасын жирле үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру белән бәйлә мәсьәләләр буенча шәһәрара территориядә урнашкан торак пунктта күрсәтү максатларында;

7) авыл жирлегенең халык саны 100 кешедән артмаган очракта, авыл халкының түбән тыгызлыгы түбән булган территориядә урнашкан, жирлекнең юкка чыгуы мәсьәләсе буенча;

8) авыл торак пункттында Иске Суыксу авыл торак пункты кандидатурасын тәкъдим итү мәсьәләсе буенча, шулай ук авыл торак пункты старостасы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату мәсьәләсе буенча;

9) авыл торак пункттында гражданнар жыены шулай ук муниципаль хезмәт турында Россия Федерациясе законнарында каралган очраklarда муниципаль хезмәт вазыйфаларын биләүгә конкурс үткәргәндә конкурс комиссиясе составына кандидатуралар тәкъдим итү максатларында үткәрелә ала.

4. Гражданнар жыены муниципаль берәмлек башлыгы тарафыннан яисә сайлау хокукына ия, кимендә 10 кеше булган торак пункт халкы төркеме инициативасы белән билгеләнә.

5. Жыен үткәрү инициативасына ярдәм итәргә тиешле имзалар саны сайлау хокукына ия, даими яки нигездә торак пункт территориясендә яшәү урыны буенча теркәлгән гражданнар саныннан 5 процент тәшкил итә, ләкин 25тән дә ким булырга тиеш түгел.

6. Муниципаль берәмлек башлыгы тарафыннан күрсәтелә торган гражданнар жыены муниципаль берәмлек башлыгы карары белән билгеләнә, инициативалы төркем тарафыннан күрсәтелә торган гражданнар жыены муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы карары белән билгеләнә.

7. Торак пунктта яшәүчеләр гражданныр жыеннарын үткәрү вакыты һәм урыны турында алдан хәбәр итәләр, «Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы Иске-Рәҗәп авыл җирлеге составына керүче торак пунктларда гражданныр жыеннарын әзерләү тәртибе турында» Положиениесенә туры китереп, гражданныр жыеннарын үткәрүгә әзерлек тәртибе нигезендә, гражданнырны кабул итүгә чыгарыла торган мәсьәләләр буенча муниципаль хокукый акт проекты һәм материаллар белән алдан ук билгеләп үтелә.

8. Жыенда кабул ителгән карарлар муниципаль хокукый актлар булып торалар, муниципаль берәмлек башлыгы тарафыннан имзаланалар һәм Татарстан Республикасы муниципаль хокукый актлары регистрына кертелергә тиеш.

Мәкалә 23. Гражданнырны кабул итү

1. Гражданнырны сораштыру бөтен территориядә яки җирлек территориясендә җирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлар, шулай ук дәүләт хакимияте органнары карарларын кабул иткәндә халыкның фикерен һәм аны исәпкә алу өчен үткәрелә.

Сораштыру нәтижеләре тәкъдим итү характерында.

2. Гражданнырны сораштыруда сайлау хокукына ия җирлек халкы катнаша ала.

3. Гражданнырны сораштыру инициативасы буенча үткәрелә:

1) җирлек советы яки җирлек башлыгы-җирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча;

2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары - республика һәм республика әһәмиятендәге объектлар өчен җирлек җирләренең максатчан билгеләнешен үзгәртү турында карарлар кабул иткәндә гражданныр фикерен исәпкә алу өчен.

4. Гражданныр арасында сораштыру билгеләү һәм үткәрү тәртибе Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә җирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнә

5. Гражданныр арасында сораштыру билгеләү турындагы карар җирлек Советы тарафыннан кабул ителә. Авыл җирлеге Советы карарында гражданныр арасында сораштыру билгеләү турында билгеләнә:

1) сораштыру үткәрү датасы һәм сроклары;

2) Сораштыру үздырганда тәкъдим ителә торган (тәкъдим ителә торган) мәсьәләне (мәсьәләләрне) формулировкалау;

3) сораштыру үткәрү методикасы;

4) сораштыру кәгазе формасы;

5) сораштыруда катнашучы җирлек халкының минималь саны.

6. Жирлек халкы аны үткәрүгә кадәр 10 көннән дә ким булмаган вакыт эчендә гражданныр арасында сораштыру үткәрү турында хәбәр итә.

7. Гражданнар арасында сораштыру эзерләүгә һәм уздыруга бәйле чараларны финанслау гамәлгә ашырыла:

- 1) жирлек бюджеты хисабына-жирлек жирле үзидарә органнары инициативасы буенча сораштыру уздырганда;
  - 2) Татарстан Республикасы бюджеты акчалары исәбеннән-Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары инициативасы буенча сораштыру уздырганда.
8. Сораштыру нәтижәләре аны үткәргәннән соң бер ай вакыт эчендә бастырылырга (халыкка игълан ителергә) тиеш. Сораштыру нәтижәләре белән жирлекнең теләсә кайсы кешесе таныша ала. Сораштыру нәтижәләре жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан тиешле карарлар кабул иткәндә исәпкә алынырга тиеш.

Статья 24. Жирле әһәмияттәге аеруча мөһим мәсьәләләр буенча халык фикер алышуы

1. Муниципаль хокукий актлар проектларын һәм жирле әһәмияттәге башка аеруча мөһим мәсьәләләргә халык фикер алышуына чыгару турындагы карар жирлек Советы тарафыннан тиешле территориядә яшәүче гражданнарның үз инициативасы яисә таләбе буенча жирлек советы билгеләгән тәртиптә кабул ителә.
2. Муниципаль хокукий акт проекты тексты һәм мәсьәләләр буенча халык фикер алышуына чыгарыла торган башка материаллар аларны халык фикер алышуына чыгару турында Карар кабул ителгәннән соң биш көннән дә соңга калмыйча массакуләм мәгълүмат чараларында бастырып чыгарыла, жирлек халкына жибәрелә, халыкка танышу өчен уңайлы урыннарда урнаштырыла, башка ысуллар белән халыкка игълан ителә.
3. Халык фикер алышуына сорау чыгару белән бергә жирлек советы фикер алышу барышында керә торган тәкъдимнәрне һәм искәрмәләргә карау эшен оештыру вакытын һәм тәртибен билгели, әлегә максат өчен махсус комиссия төзи.
4. Жирлек советы үзә чыгара торган муниципаль хокукий актлар проектлары һәм жирле әһәмияттәге башка мөһим мәсьәләләр буенча фикер алышуны тәәмин итә, моның өчен кирәкле шартлар тудыра.
5. Халык фикер алышуына чыгарылган мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм искәрмәләр жирлек советына жибәрелә.
6. Муниципаль хокукий актлар проектлары һәм жирле әһәмияттәге башка мөһим мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм искәрмәләр жирлек Советы тарафыннан карала.
7. Халык фикер алышуы нәтижәләре турында халыкка хәбәр ителә.

Мәкалә 25. Жирлекнең ижтимагый (консультатив) советлары

1. Жирле әһәмияткә ия мәсьәләләр буенча карарлар эшләп чыгарганда халыкның ихтияжларын һәм мәнфәгатьләрен исәпкә алу, жирле үзидарә органнары эшчәнлегенә ижтимагый контрольне гамәлгә ашыру максатларында гражданның һәм жирле үзидарә органнарының үзара хезмәттәшлеген тәэмин итү өчен жирлекнең ижтимагый советы төзелә.

2. Жирлекнең ижтимагый советы аның эшчәнлегендә жирлек халкының, ижтимагый берләшмәләрнең һәм башка коммерцияле булмаган оешмаларның ирекле катнашуы нигезендә формалаша.

3. Жирлекнең ижтимагый советын формалаштыру тәртибе, аның утырышларын үткәрү һәм карар кабул итү тәртибе, жирлекнең ижтимагый советы эшчәнлегенә ярдәм итү, консультация бирү һәм башка мәсьәләләр буенча жирлек жирле үзидарә органнарының бурычлары һәм җаваплылыгы, аның роспускасы процедурасы, шулай ук аны оештыруның һәм эшчәнлегенә башка мәсьәләләре, жирлек Советы тарафыннан раслана торган нигезләмә белән билгеләнә.

4. Башка ижтимагый (консультатив) киңәшләр жирлекнең жирле үзидарә органнары каршында аларның карарлары нигезендә барлыкка килергә мөмкин.

5. Ижтимагый (консультатив) советларда эш ижтимагый башлангычларда гамәлгә ашырыла.

Статья 26. Жирле үзидарә органнарына гражданның мөрәҗәгатьләре

1. Гражданның жирлекнең жирле үзидарә органнарына шәхси һәм күмәк мөрәҗәгатьләргә хокукы.

2. Гражданның мөрәҗәгатьләре «Россия Федерациясе гражданның мөрәҗәгатьләрен карау тәртибе турында» 2006 елның 2 маендагы 59-ФЗ номерлы Федераль закон, «Татарстан Республикасында гражданның мөрәҗәгатьләре турында» 2003 елның 12 маендагы 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда карап тикшерелергә тиеш.

3. Гражданның мөрәҗәгатьләрен карау тәртибен һәм срокларын бозган өчен Жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә җаваплы.

Статья 27. Авыл торак пункты старостасы

1. Жирлек жирле үзидарә органнары һәм авыл халкы арасында жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл иткәндә үзара бәйләнешне оештыру өчен авыл жирлегендә яки авыллар арасындагы территориядә авыл торак пункты старостасы билгеләнергә мөмкин.

2. Авыл торак пункты старостасы составына әлеге авыл торак пункты территориясендә яшәүче һәм актив сайлау хокукына ия кешеләр арасынан авыл жирлеге Советы тарафыннан билгеләнә.

3. Авыл торак пункты старостасы дәүләт вазыйфасын, дәүләт граждан хезмәте вазыйфасын, муниципаль вазыйфа яисә муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүче зат түгел, хезмәт мөнәсәбәтләрендә һәм алар белән турыдан-туры бәйле башка мөнәсәбәтләрдә була алмый.

Татарстан Республикасы законы белән, тарихи һәм башка җирле традицияләргә исәпкә алып, авыл торак пункты старостасы вазыйфасының башка исеме билгеләнергә мөмкин.

4. Авыл торак пункты старостасы итеп билгеләнә алмый :

1) дәүләт вазыйфасын, дәүләт граждан хезмәте вазыйфасын, муниципаль вазыйфа яисә муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүче;

2) суд тарафыннан эшкә яраксыз яисә чикләнгән эшкә сәләтле дип танылган;

3) юк ителгән яки хөкем ителмәгән булган.

5. Авыл торак пункты старостасының вәкаләтләре Авыл җирлеге Уставы белән билгеләнә һәм ул кимендә ике һәм биш елдан да ким була алмый.

Аның составына әлеге авыл торак пункты кергән җирлек Советы карары буенча, шулай ук «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 40 статьясындагы 10 өлешенең 1-7 пунктлары белән билгеләнгән очракларда вакытыннан алда туктатыла.

6. Үзенә йөкләнгән бурычларны хәл итү өчен авыл торак пункты старостасы:

1) авыл торак пункттың җирле эһәмияттәге мәсьәләләргә хәл итү мәсьәләләре буенча җирле үзидарә органнары, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр һәм башка оешмалар белән хезмәттәшлек итә;

2) халык белән, шул исәптән гражданныр җыеннарында, җыелышларында, конференцияләрендә катнашу юлы белән хезмәттәшлек итә, мондый чаралар нәтиҗәләре буенча мөрәҗәгатьләргә һәм тәкъдимнәргә, шул исәптән җирле үзидарә органнары тарафыннан мәҗбүри карап тикшерелергә тиешле муниципаль хокукый актлар проектлары рәвешендә рәсмиләштерелгән тәкъдимнәргә җибәрә;

3) авыл торак пункттың яшәүчеләргә җирле үзидарәне оештыру һәм гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча хәбәр итә, шулай ук җирле үзидарә органнарынан алынган башка мәгълүматны җиткерүдә ярдәм итә;

4) җирле үзидарә органнарына халык тыңлаулары һәм җәмәгать фикер алышуларын оештыруда һәм үткәрүдә, авыл торак пункттың аларның нәтиҗәләрен халыкка җиткерүдә ярдәм итә;

5) Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә муниципаль берәмлек уставында һәм (яисә) муниципаль берәмлек вәкиллеке органының норматив хокукый актында каралган башка вәкаләтләргә һәм хокукларны гамәлгә ашыра.

7. Эшчәнлек гарантияләре һәм авыл торак пункты старостасы статусының башка мәсьәләләре Авыл җирлеге Уставы һәм Татарстан Республикасы Законы нигезендә җирлек Советының норматив хокукый акты белән билгеләнергә мөмкин.

28 Статья. Авыл җирлегендә яшәүчеләр җирле үзидарә тарафыннан турыдан-туры тормышка ашырылу һәм аны тормышка ашыруда катнашуның башка формалары

1. Әлеге устав белән беррәттән, федераль законнар нигезендә җирле үзидарә халык тарафыннан турыдан-туры гамәлгә ашыру һәм җирле үзидарәне гамәлгә ашыруда халыкның катнашуы рәвешләре нигезендә, гражданнар җирле үзидарәне Россия Федерациясе Конституциясенә, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясенә, Татарстан Республикасы законнарына каршы килми торган башка рәвешләрдә гамәлгә ашыруда катнашырга хокуклы.
2. Җирле үзидарәдә яшәүчеләрнең турыдан-туры тормышка ашырылуы һәм халыкның җирле үзидарәне тормышка ашыруда катнашуы законлылык, иреклек принципларына нигезләнә.

Җирле үзидарә органнары һәм җирлек җирле үзидарәсенең вазыйфаи затлары халыкка җирле үзидарәдә яшәүчеләр белән турыдан-туры тормышка ашыруда һәм җирле үзидарәне гамәлгә ашыруда халыкның катнашуы өчен ярдәм итәргә тиеш.

III бүлек. ЖИРЛЕК СОВЕТЫ

Статья 29. Җирлек советы-җирлекнең вәкиллеке органы

1. Җирлек Советы даими эшләүче җирле үзидарәнең коллегиаль вәкиллеке органы булып тора.
2. Җирлек Советының рәсми исеме-Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы Иске-Рәжәп авыл җирлеге Советы.
3. Җирлек Советының вәкаләтләре срогы-5 ел.
4. Җирлек советы авыл җирлегендә яшәүчеләргә хисап тотә һәм контрольдә тотә.
5. Җирлек советының исеме язылган мөһере, бланклары бар.
6. Җирлек Советы эшчәнлеген тәмин итү чыгымнары җирлек бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

30 Статья. Җирлек Советы Составы

1. Жирлек советы бер мандатлы сайлау округлары буенча муниципаль сайлауларда сайланучы жиде депутаттан тора.
2. Авыл жирлеге советы составына билгелэнгән халык саныннан кимендә өчтән икесен сайлау хокукына ия.

31 Статья. Жирлек Советы депутаты статусы

1. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре аны сайлау көненнән башлана һәм яңа чакырылыш авыл жирлеге Советы эшли башлаган көннән туктала

Депутат, жирле үзидарәнең сайланулы органы әгъзасы, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затының вәкаләтләре срогы Россия Федерациясе субъекты законы нигезендә муниципаль берәмлек уставы белән билгеләнә һәм кимендә ике һәм биш ел була алмый.

2. Авыл жирлеге Советы депутаты, депутат эшчәнлеген төп эш урыны буенча хезмәт һәм хезмәт вазыйфаларын башкарган, әлеге устав белән билгелэнгән очрақлардан тыш, азат ителмәгән нигездә эшли.

3. Жирлек Советы депутаты статусы белән бәйле чикләүләр федераль законнар белән билгеләнә.

4. Жирлек Советы депутатына үз вәкаләтләрен Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары, әлеге Устав, жирлек Советы карарлары нигезендә тоткарлыксыз гамәлгә ашыру өчен шартлар тудырыла.

4.1 депутатның сайлаучылар белән очрашулары махсус билгелэнгән урыннарда, шулай ук ишегалды территорияләрендә, аларны үткәрү тормыш белән тәэмин итү объектлары, транспорт яки социаль инфраструктура, элемтә, жәяүлеләр хәрәкәтен һәм (яки) транспорт чараларын тоткарлау яисә гражданның торак урыннарына яки транспорт яки социаль инфраструктура объектларына үтеп керү мөмкинлеге бозылмау шарты белән үткәрелә. Россия Федерациясе субъекты башкарма хакимияте органнарына яки жирле үзидарә органнарына мондый очрашулар турында хәбәр итү таләп ителми. Шулай ук вакытта депутат күрсәтелгән органнарда аларны үткәрү датасы һәм вакыты турында алдан хәбәр итәргә хокуклы.

4.2 жирле үзидарә органнары депутатларның сайлаучылар белән очрашуын үткәрү өчен махсус билгелэнгән урыннарны билгели, шулай ук жирле үзидарә органнары тарафыннан сайлаучылар белән очрашулар үткәрү өчен бирелә торган урыннар исемлеген һәм аларны бирү тәртибен билгели.

4.3 депутатның сайлаучылар белән ачыктан-ачык чаралар рәвешендә очрашулары жыелышлар, митинглар, демонстрацияләр, урам йөрешләре һәм пикетлар турында Россия Федерациясе законнары нигезендә үткәрелә.

4.4 жыелышлар, митинглар, демонстрацияләр, урам йөрешләре һәм пикетлар турында Россия Федерациясе законнары белән билгеләнә торган гавами чара рәвешендә

депутатның сайлаучылар белән очрашуларын оештыру яки үткәргүгә комачаулау үзе өчен Россия Федерациясе законнары нигезендә административ җаваплылыкка тартыла.

5. Җирлек Советы депутаты авыл җирлеге Советы тарафыннан расланган депутат этикасы кагыйдәләрен үтәргә тиеш, алар шул исәптән депутатның түбәндәге бурычларын үз эченә алырга тиеш:

1) депутат статусыннан җирле үзидарә органнары, оешмалар, вазыйфаи затлар, муниципаль хезмәткәрләр һәм гражданныр эшчәнлегенә шәхсән яисә аның якын туғаннарына кагылышлы мәсьәләләрне хәл иткәндә йогынты ясау өчен файдаланмаса;

2) депутат вазыйфаларын объектив башкаруда шик уята алырлык үз-үзеңне тотудан тыелып торырга, шулай ук аның абруена яисә җирлек Советы абруена зыян китерә алырлык низаглы хәлләрдән качарга;

3) мәнфәгатләр каршылыгы барлыкка килү күркынычы янаганда - вазыйфа биләп торган затның шәхси кызыксынуы (турыдан - туры яки турыдан-туры яисә турыдан-туры яисә турыдан-туры) мәнфәгатләр конфликтын булдырмау һәм җайга салу буенча чаралар күрүне күздә тоткан хәл, вазыйфаи (хезмәт) бурычларын тиешле, объектив һәм гадел үтәүгә йогынты ясый яисә йогынты ясый ала (вәкаләтләрне гамәлгә ашыру), - бу хакта җирлек советына хәбәр итәргә һәм әлеге мәнфәгатләр каршылыгын булдырмый калуга яисә җайга салуга юнәлтелгән;

4) җирлек Советында халык алдында чыгыш ясау кагыйдәләрен үтәргә;

5) депутат эшчәнлеге белән бәйле булмаган максатларда, Федераль закон нигезендә депутат вазыйфаларын башкару белән бәйле рәвештә аңа билгеле булган конфиденциаль характердагы мәгълүматка кертелгән мәгълүматны белдермәскә һәм кулланмаса;

6) депутат вазыйфаларын башкару белән бәйле рәвештә физик һәм юридик затлардан (бүләкләр, акчалата бүләк, ссудалар, хезмәт күрсәтүләр, күңел ачу, ял итү, транспорт чыгымнары һәм башка бүләкләр) акчалата бүләк алмаса.

6. Депутат хокуклы түгел:

1) эшмәкәрлек эшчәнлеге белән шәхсән яки ышанычлы затлар аша шөгыйльләнергә, шулай ук хужалык итүче субъект (билгеләнгән тәртиптә теркәлгән торак, торак-төзелеш, гараж кооперативларыннан, күчәмсез милек милек һәм профсоюзлардан тыш) белән идарә итәргә, әгәр федераль законнар һәм Россия Федерациясе субъекты законнары нигезендә муниципаль хокукый акт белән билгеләнгән тәртиптә башкасы каралмаган булса, аңа әлеге оешма белән идарә итүдә катнашырга кушылмаган;

2) укытучы, фәнни һәм башка иҗади эшчәнлектән тыш, башка түләүле эшчәнлек белән шөгыйльләнергә. Шулу ук вакытта укытучылар, фәнни һәм башка иҗади эшчәнлек, әгәр Россия Федерациясенә халыкара шартнамәсе яисә Россия Федерациясе законнары белән башкасы каралмаган булса, чит ил дәүләтләре, халыкара һәм чит ил оешмалары, чит ил гражданныры һәм гражданлыгы булмаган затлар акчалары хисабына гына финанслана алмый;

3) Россия Федерациясе халыкара шартнамәсе яисә Россия Федерациясе законнары белән башкасы каралмаган булса, идарә итү органнары, Попечительләр яки күзәтү советлары, чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларның һәм Россия Федерациясе территориясендә гамәлдә булган структур бүлекчәләрнең башка органнары составына керергә.

7. Муниципаль вазыйфаларны биләүче затлар тарафыннан бирелгән керемнәр, чыгымнар, милек һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләр турында белешмәләр жириле үзидарә органнарының рәсми сайтларында «Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә урнаштырыла һәм (яисә) массакуләм мәгълүмат чараларына муниципаль хокукый актлар белән билгеләнә торган тәртиптә бастырып чыгару өчен бирелә.

Депутат тарафыннан керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында Россия Федерациясе законнары нигезендә тапшырыла торган белешмәләрнең дәрәслеген һәм тулылыгын тикшерү Татарстан Республикасы Президенты карары буенча Татарстан Республикасы законы белән билгеләнгән тәртиптә үткәрелә

«Коррупциягә каршы көрәш турында» 2008 елның 25 декабрәндәгә 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында "2012 елның 3 декабрәндәгә 230-ФЗ номерлы федераль закон, «аерым категорияләрдәгә затларның счетларын (кертемнәрен) ачуны һәм саклауны тыю турында" 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы федераль закон, чит ил банкларында кулдагы акчалар һәм кыйммәтле әйберләр саклауны, Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил финанс инструментларына ия булу һәм (яки) алардан файдалану») Татарстан Республикасы Президенты депутат вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турында гариза белән жирилек советына яисә судка мөрәжәгать итә.

Татарстан Республикасы Президенты авыл жирилеге Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турында гариза белән мөрәжәгать иткән очракта, вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килү көне булып, әлеге гариза кергән көн санала.

8. Депутат, жириле үзидарәнең сайланулы органы әгъзасы, жириле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи заты, муниципаль вазыйфа биләгән башка зат "коррупциягә каршы көрәш турында" 2008 елның 25 декабрәндәгә 273-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән бурычларны үтәргә тиеш. Депутат, жириле үзидарәнең сайланулы органы әгъзасы, жириле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи заты, муниципаль вазыйфа биләгән башка затның вәкаләтләре "коррупциягә каршы көрәш турында" 2008 елның 25 декабрәндәгә 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнарының аларның керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында" 2012 елның 3 декабрәндәгә 230-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләрен, тыюларны үтәмәгән очракта вакытыннан алда туктатыла", 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә "аерым категория затларга счетларны (кертемнәрен) ачуны һәм ия булуны тыю, Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында кулдагы акча

нәм кыйммәтле әйберләр саклауны, чит ил финанс инструментларыннан файдалануны нәм (яки) аларны куллануны тыю турында

32 Статья. Жирлек Советы депутаты сайлаучылар белән үзара мөнәсәбәтләр

1. Жирлек Советы депутаты сайлаучылар, шулай ук аның сайлау округы территориясендә урнашкан предприятие, оешмалар, дәүләт нәм башка органнар коллективлары белән элемтәдә тора.
2. Авыл жирлеге Советы депутаты сайлаучылар алдында жаваплы нәм аларга хисап тота.
3. Авыл жирлеге Советы депутаты сайлаучылар алдында үз эшләре турында елга бер тапкырдан да ким булмаган хисап тота, аларны жирлек советы эше турында даими хәбәр итә, шулай ук айга бер тапкырдан да ким булмаган санда сайлаучыларны кабул итә.
4. Жирлек Советы депутаты жирлек халкының законлы хокукларын, ирекләрен нәм мәнфәгатьләрен тәэмин итү буенча законнарда каралган чаралар күрергә, шул исәптән алардан кергән тәкъдимнәрне, гаризаларны, шикаятьләрне карарга, андагы мәсьәләләрне дәрәс нәм вакытында хәл итәргә тиеш.

33 Статья. Яңа сайланган жирлек Советы эшен оештыру

1. Яңа чакырылыш авыл жирлеге Советы беренче утырышка жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән икесе сайланганнан соң ун көннән дә соңга калмыйча җыела. Сайлаулардан соң беренче утырыш авыл жирлеге башлыгы тарафыннан чакырыла, ә ул булмаганда - жирлек сайлау комиссиясе тарафыннан чакырыла.
2. Сайлаулардан соң беренче утырышны жирлек советының яңа башлыгы сайланганчы жирлек Советы депутаты ача нәм алып бара.

34 Статья. Жирлек Советы Компетенциясе

1. Жирлек Советы компетенциясендә:
  - 1) жирлек уставын кабул итү нәм аңа үзгәрешләр кертү;
  - 2) законнар нигезендә жирлек территориясендә гомуми үз-үзеңне тоту кагыйдәләрен билгеләү;
  - 3) жирлек бюджетын раслау нәм аның үтәләше турындагы хисапны раслау;

4) жирле салымнарны һәм җыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм юкка чыгару, салымнар һәм җыемнар турында Россия Федерациясе законнары нигезендә аларны түләү буенча ташламалар бирү;

5) жирлекнең социаль-икътисади үсеш стратегиясен раслау;

5.1) Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасының Социаль-икътисадый үсеш приоритетлары һәм максатлары белән килешенгән муниципаль идарә итү һәм жирлекнең социаль-икътисадый үсешенә олак сроклы максатларын һәм бурычларын билгеләү;

5.2) жирле үзидарә органнары вәкаләтләренә кертелгән мәсьәләләр буенча стратегик планлаштыру документларын эшләү, карау, раслау (хуплау) ;

5.3) жирле үзидарә органнары тарафыннан расланган (хупланган) стратегик планлаштыру документларын тормышка ашыруны мониторинглау һәм контрольдә тоту;

5.4) федераль законнар һәм муниципаль норматив хокукый актлар белән билгеләнгән стратегик планлаштыру өлкәсендә башка вәкаләтләр;

6) жирлекнең социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын һәм транспорт инфраструктурасын раслау;

7) жирлекнең чикләрен үзгәртү турында инициативаны тәкъдим итү;

8) жирлек Советына депутатлар сайлауларын билгеләү һәм жирлек Советына депутатлар сайлау буенча сайлау округлары схемасын раслау;

9) жирле референдум билгеләү;

10) жирлек башлыгын сайлау;

11) жирлек башлыгы урынбасарын сайлау;

12) жирлек Советы депутатлары арасыннан муниципаль район Советына вәкил сайлау;

13) жирлек башкарма комитеты структурасын раслау, аның хезмәткәрләренә чик санын билгеләү;

14) жирлек сайлау комиссиясе әгъзаларын билгеләү;

15) жирлекнең чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору, жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү мәсьәләләре буенча тавыш бирүне билгеләү;

16) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында Закон чыгару инициативасы хокукын гамәлгә ашыру;

17) жирлекнең муниципаль милкендә булган мөлкәт белән идарә итү һәм эш итү тәртибен, шул исәптән аны федераль законнар нигезендә хосусыйлаштыру тәртибен һәм шартларын билгеләү; жирлек Советы тарафыннан килештереп яки расланганнан соң кире кайтару гамәлгә ашырыла торган муниципаль мөлкәт төрләре исемлеген билгеләү;

18) муниципаль предприятияләренә төзү, үзгәртеп кору һәм бетерү турында карарлар кабул итү тәртибен, шулай ук федераль законнарда каралган очраклардан тыш, муниципаль предприятияләр һәм учреждениеләр хезмәтләренә тарифларны билгеләү тәртибен билгеләү;

- 19) җирлекнең муниципальара хезмәттәшлек оешмаларында катнашу тәртибен билгеләү;
- 20) җирле үзидарә органнары эшчәнлеген матди-техник һәм оештыру ягыннан тәмин итү тәртибен билгеләү;
- 21) җирлекнең Ревизия комиссиясе формалаштыру;
- 22) җирлек башлыklarын отставкага җибәрү турында Карар кабул итү;
- 23) җирле үзидарә органнары һәм җирлек җирле үзидарә вазыйфаи затлары тарафыннан җирле әһәмияттәге мәсьәләләрен хәл итү вәкаләтләрен башкаруны контрольдә тоту;
- 24) җирлек территориясен төзекләндерү һәм карап тоту кагыйдәләрен раслау;
- 25) җирлекнең территориаль планлаштыру документларын, җирлекнең шәһәр төзелешен проектлаштыру буенча җирле нормативларны, җирлек территориясендә җирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләрен, Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы нигезендә башка шәһәр төзелеше документларын раслау;
- 26) җирлек территориясендә урамнарға һәм башка торак пунктларға исем бирү һәм исемнәрен үзгәртү мәсьәләләрен хәл итү;
- 27) гадәттән тыш хәлләренә бетерү өчен җирле резервларны финанс һәм матди ресурслар булдыру һәм куллану тәртибен билгеләү;
- 28) муниципаль махсуслаштырылган торак фондының торак урыннарын бирү тәртибен билгеләү;
- 29) җирлек бюджетыннан территориаль иҗтимагый үзидарә органнарына кирәкле акчалар бирү шартларын һәм тәртибен билгеләү;
- 30) җирлек бюджетыннан территориаль иҗтимагый үзидарә органнарына кирәкле акчалар бирү шартларын һәм тәртибен билгеләү;
- 31) автоном коммерцияле булмаган оешмалар һәм фондлар рәвешендә коммерцияле булмаган оешмалар төзү турында карарлар кабул итү;
- 32) үз массакүләм мәгълүмат чараларын оештыру;
- 33) җирлек Уставына һәм җирлек Советы карарларына аңлатма бирү;
- 34) үз эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча җирлек Советы Регламентын һәм башка карарларны кабул итү;
- 35) җирлек Советы Аппараты турында нигезләмәне раслау;
- 36) хәрби идарә органнары белән үзара хезмәттәшлектә үз компетенциясе кысаларында авыл җирлеге территориясендә оборона өлкәсендәге законнарның үтәлешен тәмин итү;
- 37) эшчәнлекләре күрсәтелгән органнар эшчәнлегенә белән бәйлә яки аларны алып бару өлкәсендә булган Совет, Башкарма комитет һәм оешмаларның мобилизация эзерлегенә һәм мобилизациясе белән тәмин итү, тәмин итү һәм җитәкчелек итү;
- 38) җирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затлары, җирле үзидарәнең сайланулы органнары әгъзалары, җирлек Советы депутатлары, муниципаль хезмәткәрләр һәм

муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләре һөнәри белем бирүне һәм өстәмә һөнәри белем бирүне оештыру;

39) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән җирлекләрнең вәкиллеке органнары карамагына, шулай ук әлеге устав белән җирлек Советы компетенциясенә кертелгән башка вәкаләтләр.

2. Җирлек советы авыл җирлеге башлыгының аның эшчәнлегенә, җирлек башкарма комитеты һәм җирлек башлыгы карамагындагы башка җирле үзидарә органнары эшчәнлегенә нәтижеләргә, шул исәптән җирлек Советы куйган мәсьәләләргә хәл итү турындагы еллык отчетларын тыңлый.

35 Статья. Җирлек советының эш тәртибе

1. Җирлек советының эш тәртибе әлеге Устав һәм җирлек Советы Регламенты белән билгеләнә.

2. Җирлек советы эшенең төп формасы булып аның утырышлары тора, аларда җирлек Советы компетенциясенә караган мәсьәләләр хәл ителә.

3. Сайланган депутатлар саныннан 50 проценттан да ким булмаган санда булса, җирлек Советы утырышлары дәрәҗә санала.

4. Җирлек советының чираттагы утырышлары кирәк булганда, әмма өч айга кимендә бер тапкыр уздырыла. Чираттан тыш утырышлар җирлек башлыгы яисә депутатлар төркеме инициативасы буенча, җирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә өчтән бер чакырыла.

5. Совет утырышлары җирлек башлыгы тарафыннан чакырыла. Авыл җирлеге Советы депутатлары һәм чакырылган затлар чираттагы утырышның вакыты, урыны һәм көн тәртибе турында биш көннән дә соңга калмыйча хәбәр ителә, ә чираттан тыш утырыш - аны үткәргә кадәр бер көннән дә соңга калмыйча.

6. Җирлек Советы утырышлары ачыктан-ачык һәм ачык үткәрелә. Советның ачык утырышларында җирлекнең теләсе кайсы кешесенә катнашырга хокукы.

Регламентта каралган очракларда җирлек Советы бары тик җирлек Советына чакырылган затлар, шулай ук утырышта закон нигезендә катнашырга хокукы затлар гына катнаша ала торган ябык утырыш үткәргү турында Карар кабул итәргә хокукы.

7. Җирлек Советының һәр утырышында утырыш беркетмәсе алып барыла. Утырыш беркетмәсенә утырышны үткәргү датасы, урыны һәм вакыты турында мәгълүматлар кертелә, карала торган барлык мәсьәләләр күчерелә һәм кабул ителгән барлык карарлар да тавыш бирү нәтижеләрен күрсәтеп теркәлә. Җирлек советы утырышы беркетмәсенә кул куйганнан соң, җирлек башлыгы аның белән җирлекнең һәр кешесенә таныша ала.

8. Җирлек Советы утырышларында һәр депутат бер тавышка ия. Җирлек Советы депутаты тавыш бирү хокукын шәхсән гамәлгә ашыра. Җирлек Советы утырышларында тавыш бирү

ачык (шул исәптән эзләнүчән) һәм яшерен булырга мөмкин. Тавыш бирүнең һәр төрөн куллану очраklары әлеге Устав, җирлек Советы Регламенты белән билгеләнә.

36 Статья. Җирлек Советы эшчәнлеген оештыру

1. Җирлек Советы эшчәнлеген оештыруны җирлек башлыгы башкара.
2. Җирлек Советы Регламенты нигезендә, җирлек Советы компетенциясенә кертелгән мәсьәләләрне алдан карау һәм әзерләү өчен депутатлар арасынан, авыл җирлеге башлыгының тыш, даими яки вакытлы комиссияләр (яисә) барлыкка килергә мөмкин, әлеге мәсьәләләрне әзерләү өчен җаваплы депутатлар җирлек советы эшчәнлегенең төп юнәлешләре буенча билгеләнә ала. Депутат ике даими комиссиядә дә эшләргә хокуклы.
3. Аны хәл итү буенча җирлек Советы каршында депутатлар, җирлек башкарма комитеты, иҗтимагый берләшмәләр, оешма һәм предприятие вәкилләре, белгечләр, экспертлар һәм җирлек халкы составындагы эшче, эксперт һәм башка киңәшмә төркемнәре төзелә ала.

37 Статья. Җирлек Советы тарафыннан контроль функцияләрен тормышка ашыру

1. Җирлек советы җирлек территориясендә әлеге Уставның, җирлек Советы тарафыннан кабул ителә торган норматив хокукый актларның, җирлек бюджетының үтәлешен, бюджеттан тыш фондлардан файдалануны, җирлекнең үсеш программаларын куллануны, җирлекнең башкарма комитеты эшчәнлеген контрольдә тоту.
2. Җирлек җирле үзидарә органнары һәм аларның вазыйфаи затлары тарафыннан законнарны, әлеге Уставны һәм башка муниципаль норматив хокукый актларны бозу фактлары ачыкланган очракта, җирлек Советы карары белән, җирлек башлыгы депутатлар арасынан әлеге фактларны тикшерү өчен вакытлыча контроль комиссияләр барлыкка килергә мөмкин.
3. Законнар нигезендә җирлек Советы, җирлек башлыгы инициативасы белән җирлек бюджеты акчаларын максатчан файдалану, муниципаль милекне куллану нәтиҗәләгә буенча тикшерүләр (ревизияләр) үткәрелә ала. Күрсәтелгән контроль һәм экспертиза-аналитика чараларын үткәрү тәртибе җирлекнең ревизия комиссиясе турындагы Нигезләмә белән билгеләнә.
4. Авыл җирлеге башкарма комитеты, предприятие, учреждениеләр, оешмалар, вазыйфаи затлар, территорияль иҗтимагый үзидарә органнары, әгәр законда башкача билгеләнмәгән булса, җирлек Советы мөрәҗәгатә, аның контроль комиссияләре, җирлек Советы депутаты тарафыннан соратып алына торган мәгълүматны җирлек Советы карамагына караган мәсьәләләр буенча бирергә, ә законнарны, муниципаль норматив хокукый актларны бозган очракта, закон бозуларны бетерү һәм гаепле затларны җаваплылыкка тарту өчен кичекмәстән чаралар күрергә тиеш.

5. Жирлек советы авыл жирлеге башлыгының аның эшчәнлеге, жирлек башкарма комитеты һәм башка ведомство карамагындагы жирле үзидарә органнары эшчәнлеге нәтижеләре, шул исәптән жирлек Советы тарафыннан куелган мәсьәләләрне хәл итү турындагы еллык отчетларын тыңлый.

6. Контроль функцияләрен тормышка ашырып, жирлек советы авыл жирлеге Башкарма комитетының финанс-хужалык һәм башкару-боеру эшчәнлегенә тыкшынырга хокуклы түгел.

38 Статья. Муниципаль район Советына авыл жирлеге вәкилен сайлау

1. Авыл жирлеге вәкиле Спас муниципаль районы Советына депутатлар арасынан яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана.

2. Жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан яртысыннан артыгы тавыш биргән кандидат сайланган дип санала.

39 Статья. Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Советының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылырга мөмкин:

1) жирлек Советы тарафыннан үз-үзен таркату турында Карар кабул итү;

2) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында " 2003 елның 6 октябренадә 131-ФЗ номерлы Федераль законның 73 статьясында каралган тәртиптә һәм нигезләр буенча жирлек Советының роспускасы»;

3) әлеге составның жирлек Советы депутатларының, шул исәптән депутатлар үз вәкаләтләрен туктатуга бәйлә рәвештә, хокуксыз булуы турында Татарстан Республикасы Югары суды карары үз көченә керү хакында;

4) жирлекне законнар нигезендә, шулай ук жирлек бетерелгәндә үзгәртеп корулар;

5) жирлек чикләрен үзгәртү нәтижәсендә килеп чыккан 25 проценттан артык сайлаучылар санын арттыру.

6) гражданның турыдан-туры белдерүләре юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль хокукый актыны бастырып чыгару вакытын бозу.

7) шәһәр округы белән берләшүгә бәйлә рәвештә жирлек статусын югалткан очракта;

2. Жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату аның депутатлары вәкаләтләрен вакытыннан алда туктатуга китерә.

3. Жирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, вакытыннан алда сайлаулар федераль законда билгеләнгән срокларда үткәрелә.

40 Статья. Жирлек советының үз-үзен таркату турында Карар кабул итү тәртибе

1. Жирлек советының үз-үзен таркату турындагы карар жирлек башлыгы яки жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан кимендә яртысы күләмендә депутатлар төркеме инициативасы белән кабул ителергә мөмкин.
2. Самороспуск турында Карар кабул итү инициативасы күрсәтелергә мөмкин түгел:
  - 1) жирлек Советы сайланганнан соң беренче ел дәвамында;
  - 2) жирлек бюджетын кабул итү һәм аның үтәлеше турындагы хисапны раслау чорында;
  - 3) жирлек башлыгын чакыртып алу яки аның вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта.
3. Жирлек советының үз-үзен таркату турындагы язма тәкъдим үз-үзен таркату мотивларын үз эченә алырга тиеш, шулай ук аңа үз-үзен таркату сәбәпләрен нигезли торган башка материаллар теркәлә ала.
4. Депутатлардан үз-үзен таркату турындагы мәсьәләне алдан карау өчен жирлек Советы карары белән комиссия төзелә. Жирлек советы яки авыл жирлеген башлыгы карары буенча жирлек советының үз-үзен таркату турындагы мәсьәлә гавами тыңлауларга чыгарылырга мөмкин.
5. Авыл жирлеген Советының үз-үзен таркату турындагы мәсьәләне карап тикшерүнең давамлылыгы жирлек Советы депутатлары һәм жирлек халкы тарафыннан үз-үзен таркату инициативасының барлык шартлары һәм нигезләүләре турында һәрьяклап һәм объектив фикер алышу мөмкинлеген гарантияләргә тиеш. Самороспуск турында карар үз-үзен таркату турында инициатива тәкъдим ителгән көннән соң ике ай үзгач кабул ителергә мөмкин.
6. Жирлек советының үз-үзен таркату турындагы карар яшерен тавыш бирү юлы белән жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан өчтән икесе тавышы белән кабул ителә.
7. Үз-үзен таркату турында кабат инициатива жирлек Советы тарафыннан кире кагылган очракта үз-үзен таркату турында мәсьәлә буенча тавыш биргән көннән бер елдан да иртәрәк күрсәтелергә мөмкин.

41 Статья. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек Советы депутаты вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла очракта:
  - 1) үлем;
  - 2) үз теләге белән отставкага китүлә;

- 3) суд тарафыннан хокуктан файдалануга сэләтсез яисә чикләнгән эшкә сэләтсез дип тану;
- 4) суд тарафыннан вафат булган дип танылу яисә белдерүнең билгесез;
- 5) суд гаепләү карарының законлы көченә керүе;
- 6) даими яшәү урынына Россия Федерациясеннән читкә чыгу;
- 7) Россия Федерациясе гражданылыгы туктату, чит ил дәүләте гражданылыгы туктату - Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы, аның нигезендә чит ил гражданы җирле үзидарә органнарына сайланырга, чит ил дәүләт гражданын сатып алырга яисә аларга яшәү төрен яисә Россия Федерациясенең халыкара килешүе катнашучысы булмаган чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы башка документ алырга хокуклы, аның нигезендә чит ил гражданы, чит ил дәүләте гражданылыгы булган Россия Федерациясе гражданы, җирле үзидарә органнарына сайланырга хокуклы;
- 8) сайлаучылар тарафыннан бәяләмә;
- 9) җирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату;
- 10) хәрби хезмәткә яисә аны альтернатив граждандан хезмәтенә алмаштыручы юнәлешләргә чакыру;
- 11) федераль законнарда билгеләнгән башка очракларда.

2. Үз вәкаләтләрен даими нигездә гамәлгә ашыручы депутатның вәкаләтләре «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында " 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән чикләүләренә үтәмәгәндә вакытыннан алда туктатыла.

3. Әлеге статьяның 1 өлешендәге 1-8, 10 һәм 12 пунктларында күрсәтелгән очракларда җирлек Советы депутаты вәкаләтләрен туктату турындагы карар, вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез барлыкка килгән көннән 30 көннән дә соңга калмыйча, ә әгәр бу нигез җирлек Советы утырышлары арасында барлыкка килгән очракта – мондый нигез барлыкка килгән көннән өч айдан да соңга калмыйча җирлек Советы тарафыннан кабул ителә.

4 әлеге статьяның 1 өлешендәге 9 пунктында каралган очракта җирлек Советы депутаты вәкаләтләре җирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган көннән туктатыла.

5. Җирлек Советы депутаты вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, депутатның өстәмә сайлаулары федераль закон, Татарстан Республикасы Сайлау кодексы нигезендә билгеләнә.

IV бүлек. ЖИРЛЕК БАШЛЫГЫ

42 Статья. Жирлек башлыгы-жирлекнең югары вазыйфаи заты

1. Жирлек башлыгы җирлекнең иң югары вазыйфаи заты булып тора.

2. Жирлек башлыгы жирлек Советы тарафыннан сайлана һәм аның рәисе булып тора.
3. Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы Иске-Рәжәп авыл жирлеген башлыгы вазыйфасының рәсми исеме.
4. Жирлек башлыгы вазыйфасы буенча Спас муниципаль районы Иске-Рәжәп авыл жирлеген Советы депутаты булып тора.
5. Авыл жирлеген башлыгы бер үк вакытта жирлек советын һәм жирлекнең башкарма комитетын җитәкли.

43 Статья. Жирлек башлыгын сайлау тәртібе

1. Авыл жирлеген башлыгы яңа сайланган Советның беренче утырышында жирлек Советы депутатлары арасынан яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана.

Авыл жирлеген башлыгын сайлау жирлек Советы депутатлары тәкъдим иткән кандидатлар арасынан, шул исәптән жирлек халкы, җәмәгать берләшмәләре тәкъдимнәре нигезендә башкарыла.

2. Жирлек Советы депутаты, әгәр аны сайлау өчен жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санынан яртысынан артыграгы тавыш бирсә, сайланган жирлек башлыгы булып санала.

44 Статья. Жирлек Башлыгы Статусы

1. Жирлек башлыгы даими нигездә эшли.

2. Спас муниципаль район Советында даими рәвештә алыштырыла торган жирлек башлыгы вазыйфасына сайланган очракта, ул жирлек башлыгы вәкаләтләрен азат ителмәгән нигездә башкара.

3. Жирлек башлыгы үз эшчәнлекләрендә жирлек халкына һәм жирлек советына федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә контрольгә алынды һәм хисап тотты.

4. Жирлек башлыгы жирлек халкы һәм жирлек Советы алдында үзләренең эш нәтижеләре, шул исәптән жирлек Советы куйган мәсьәләләргә хәл итү турында елга бер тапкыр хисап тота.

5. Жирлек башлыгы «коррупциягә каршы көрәш турында» 2008 елның 25 декабрендәге 273-ФЗ номерлы Федераль закон, «дәүләт Вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнары аларның керемнәренә туры килүен тикшереп торы турында» 2012 елның 3 декабрендәге 230-ФЗ номерлы федераль закон, «аерым категорияләрдәге затларның счетларын (кертәмләр) ачуны һәм ия булуны тыю турында» 2013 елның 7 маендагы 79-ФЗ номерлы федераль закон, чит ил банкларында акча һәм кыйммәтле

эйберләр сакларга, Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан, чит ил финанс инструментларына ия булу һәм (яки) алардан файдалану».

45 Статья. Жирлек Башлыгы Вәкаләтләре

1. Жирлек Башлыгы:

1) жирлек исеменнән башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары, гражданныр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә катнаша, ышанычсыз жирлек исеменнән эш итә;

2) жирлек Советы эшен оештыра, Жирлек советы утырышларын чакыра һәм аларга рәислек итә;

3) әлеге устав белән билгеләнгән тәртиптә жирлек Советы кабул иткән хокукый актларга имза сала һәм халыкка житкерә;

4) жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча үз вәкаләтләре чикләрендә хокукый актлар чыгара;

5) жирлек Советы эшендә хәбәрдарлыкны тәмин итү һәм жәмәгатьчелек фикерен исәпкә алу буенча чаралар күрә;

6) гражданнырны кабул итүне, аларның мөрәжәгатьләрен, гаризаларын һәм шикаятьләрен карауны оештыра;

7) жирлек Советы сессияләре беркетмәләрен имзалый;

8) жирлек Советы аппараты эше белән житәкчелек итә;

9) жирлек Советының контроль вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны координацияли;

10) үз вәкаләтләре чикләрендә расланган бюджет нигезендә жирлек чаралары белән эш итә; Жирлек советы эшчәнлеген тәмин итү һәм карап тоту өчен жирлек бюджетында каралган чыгымнар буенча акча бүлүче булып тора;

11) гражданнырның турыдан-туры ихтыяр белдерүләре юлы белән кабул ителгән карарны тормышка ашыру буенча жирлек советының хокукый акты кабул итүне законнар һәм әлеге Устав нигезендә оештыра;

12) жирлек жирле үзидарә органнарының федераль башкарма хакимият органнарының территорияль органнары, жирлек территориясендә эшләүче башка федераль органнар белән кирәкле хезмәттәшлеген тәмин итә;

13) жирлек исеменнән икътисадый һәм социаль-мәдәни өлкәләрдә хезмәттәшлек турында дәүләт хакимияте органнары, башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарә органнары белән килешүләр һәм килешүләр төзи, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән үзара хезмәттәшлек итү һәм эшчәнлекне координацияләү турында килешүләр төзи;

- 14) җирле үзидарә органнары тарафыннан җирле әһәмияттәге мәсьәләләрне һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән җирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәмин итә;
- 15) җирлек Башкарма комитетының шәхси идарә итү принципларында эшчәнлеге белән җитәкчелек итә һәм үз компетенциясенә кергән җирлекнең башкарма комитеты тарафыннан үз вәкаләтләрен үтәү өчен шәхси җаваплылык тотат;
- 16) җирлекнең башкарма комитетын җирлек Советы, җирлекнең башка җирле үзидарә органнары һәм башка муниципаль берәмлекләрнең, дәүләт хакимияте органнары, гражданныр һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә тәкъдим итә;
- 17) җирлек Советы каравына җирлек бюджеты проектларын һәм аның үтәлеше турындагы хисапларны тәкъдим итә;
- 18) җирлек Советы каравына җирлекнең социаль-иқтисадый үсеше планнары һәм стратегиясе проектларын һәм аларның үтәлеше турында хисапларны тәкъдим итә;
- 19) җирлек Советына раслауга Башкарма комитет структурасы проектын кертә, җирлек Башкарма комитетының хезмәткәрләр саны һәм хезмәткә түләү фонды тарафыннан билгеләнгән структурага туры китереп штат расписаниесен раслай;
- 20) җирлек Башкарма комитетының муниципаль хезмәткәрләрен һәм башка хезмәткәрләрен вазыйфага билгели һәм вазыйфадан азат итә, аларның эшчәнлеген контрольдә тотат, аларга кызыксындыру һәм дисциплинар җаваплылык чаралары куллана;
- 21) җирлек башкарма комитеты тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән җирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәмин итә, аларны үтәү өчен шәхси җавап тотат; тиешле законнар нигезендә һәм үтәү йөзеннән тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйле мәсьәләләр буенча хокукый актлар чыгара;
- 22) җирлек башкарма комитеты компетенциясенә кертелгән җирле әһәмияттәге мәсьәләләр буенча хокукый актлар, шулай ук җирлек Башкарма комитетының эшен оештыру мәсьәләләре буенча хокукый актлар бастырып чыгара;
- 23) җирлек Советына үзенең эшчәнлеге һәм эшчәнлеге турында отчет тәкъдим итә;
- 24) халыкка даими рәвештә җирлек башкарма комитеты эшчәнлеге турында хәбәр итә, гражданнырны кабул итүне оештырат, айга бер тапкырдан да ким булмаган гражданнырны кабул итә, гражданнырның тәкъдимнәрен, гаризаларын һәм шикаятьләрен карый, алар буенча карарлар кабул итә;
- 25) җирлекнең дәүләт һәм башка органнарында мәнфәгатьләрен тәмин итү һәм яклау буенча чаралар күрә, җирлек башкарма комитеты исемнән судка гариза бирә, ышанычнамә бирә;
- 26) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән җирлек башлыклары карамагына кертелгән башка вәкаләтләрен, шулай ук әлеге Устав, җирлек Советы карарлары белән җирлек башлыгы компетенциясенә караган башка вәкаләтләрен гамәлгә ашырат.

Мәкалә 46. Жирлек башлығы урынбасары

1. Авыл жирлеге башлығы тәкъдиме белән депутатлар арасынан жирлек башлығы урынбасары сайлана.
2. Авыл жирлеге башлығы урынбасары, әгәр жирлек Советы тавыш бирүнең башка тәртибен билгеләмәсә, яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана.
3. Жирлек Советы депутаты, әгәр аны сайлау өчен жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санынан яртысынан артырагы тавыш бирсә, жирлек башлығының сайланган урынбасары булып санала.
4. Жирлек башлығы урынбасары вазыйфаларны жирлек Советы Регламентында билгеләнгән бурычларны бүлүгә туры китереп башкара, жирлек башлығы йөкләмәсен үти, ә вакытлыча булмаган очракта (авыру яисә отпуск белән бәйле рәвештә), яисә үз бурычларын үтәү яисә вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылмаса, жирлек башлығы вазыйфаларын башкара.
5. Жирлек башлығы урынбасары әлеге Уставның 43 статьясындагы 2 пунктында күрсәтелгән очрактан тыш, азат ителмәгән нигездә үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыра.
6. Жирлек башлығы урынбасарының вәкаләтләре әлеге Уставның 39 статьясында каралган нигезләр буенча вакытыннан алда туктатыла.
7. Авыл жирлеге башлығы урынбасары теләсә кайсы вакытта жирлек башлығы инициативасы буенча кабул ителгән яки жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санынан кимендә өчтән бер өлеше күләмендә депутатлар төркеме таләбе буенча жирлек Советы карары буенча да вазифадан чакырылырга мөмкин. Жирлек башлығы урынбасарын чакыртып алу турындагы карар жирлек Советы депутатларының билгеләнгән санынан күпчелек тавыш белән кабул ителә.

47 Статья. Жирлек башлығы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Жирлек башлығының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатыла очракта:
  - 1) үлем;
  - 2) үз теләге белән отставкага китүләр;
  - 3) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрена 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74.1 статьясы нигезендә отставкага жиберү»;
  - 4) суд тарафынан хокуктан файдалануга сәләтсез яисә чикләнгән эшкә сәләтсез дип тану;
  - 5) суд тарафынан вафат булган дип танылу яисә белдерүнең билгесез дип танылу;

6) аның законлы көченә керүе суд гаепләү карары;

7) даими яшәү урынына Россия Федерациясеннән читкә чыгу;

8) Россия Федерациясе гражданлыгы туктатылу, чит ил дәүләте гражданлыгы туктатылу – Россия Федерациясе халыкара шартнамәсендә катнашучы, аның нигезендә чит ил гражданы җирле үзидарә органнарына сайланырга, чит ил дәүләт гражданын сатып алырга яисә аларга яшәү төрен яисә Россия Федерациясенең халыкара килешүе катнашучысы булмаган чит ил дәүләте территориясендә даими яшәү хокукын раслаучы башка документ алырга хокуклы, аның нигезендә чит ил гражданы, чит ил дәүләте гражданлыгы булган Россия Федерациясе гражданы, җирле үзидарә органнарына сайланырга хокуклы;

9) сайлаучылар тарафыннан бәяләмә;

10) сәламәтлеге торышы буенча суд тәртибендә билгеләнгән чыдамлык җирлек башлыгы вәкаләтләрен гамәлгә ашыра алмаулары;

11) «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясы нигезендә, шулай ук җирлек бетерелгәндә авыл җирлеген үзгәртеп кору;

12) шәһәр округы белән берләшүгә бәйле рәвештә муниципаль берәмлек статусын югалткан;

13) җирлек чикләрен үзгәртү яки муниципаль берәмлек белән җирлек берләшүе нәтижәсендә барлыкка килгән сайлаучыларның санын 25 проценттан артыгракка арттыру;

14) гражданның турыдан - туры белдерүләре юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен таләп ителә торган муниципаль хокукый актны бастырып чыгару вакытын бозу;

15) «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләрне үтәми.

16) җирлек башлыгының вәкаләтләре, шулай ук, Россия Федерациясе Президентының ышанычын югалтуга бәйле рәвештә, вакытыннан алда туктатыла:

1) җирлек башлыгы, аның ире һәм балигы булмаган балалар тарафыннан "аерым категория затларның счетларын (кертемнәр) ачуны һәм булдыруны тыю турында" Федераль закон белән билгеләнгән тыюны үтәмиләр, Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында кулдагы акчалар һәм кыйммәтле әйберләр сакларга, чит ил финанс инструментларыннан файдаланырга һәм (яки) файдаланырга";

2) муниципаль сайлауларда сайланган җирлек башлыгына карата Россия Федерациясе территориясеннән читтә урнашкан чит ил банкларында счетлар (кертемнәр) ачу яки аларның булу, чит ил финанс инструментларын куллану һәм куллану фактларын билгеләү, күрсәтелгән затлар муниципаль район башлыгын, шәһәр округы башлыгын сайлауда кандидатлар сыйфатында теркәлгән чорда

2. Авыл җирлеге башлыгының әлеге статьяның 1-11, 15 һәм 16-часть пунктларында күрсәтелгән нигезләр буенча вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, җирлекнең яңа башлыгын сайлау җирлек Советының якындагы утырышында гамәлгә ашырыла.

3. Әгәр җирлек башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда алты айдан да ким булмаган вакыт эчендә туктатылса, җирлек Советы карары буенча яңа башлык сайлау үткәрелергә мөмкин.

V. Җирлекнен башкарма комитеты

48 Статья. Авыл җирлеге башкарма комитеты-җирле үзидарә башкарма-боеру органы

1. Авыл җирлеге башкарма комитеты җирлекнең башкарма-боеру органы булып тора.
2. Авыл җирлеге башкарма комитетының рәсми исеме - Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы Иске-Рәҗәп авыл җирлеге башкарма комитеты.
3. Авыл җирлеге башкарма комитеты җирлек Советына хисап тотты һәм контрольдә тотты.
4. Авыл җирлеге башкарма комитеты мөнере, исеме язылган бланклары, шулай ук гражданлык хәле актларын дәүләт теркәвенә алу вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен Россия Федерациясе гербы сурәтләнгән түгәрәк мөнере бар.
5. Җирлек башкарма комитеты эшчәнлеген тәэмин итү чыгымнары җирлек бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.

49 Статья. Җирлек башкарма комитеты структурасы

1. Җирлек башкарма комитетының структурасы җирлек башлыгы тәкъдиме буенча җирлек Советы тарафыннан раслана.
2. Авыл җирлеге башкарма комитеты структурасына Башкарма комитет җитәкчесе - Җирлек башлыгы, авыл җирлеге башкарма комитеты Секретаре, җирлек башкарма комитетының башка вазыйфаи затлары керә.

50 Статья. Җирлек башкарма комитеты вәкаләтләре

Авыл җирлеге башкарма комитеты:

1) планлаштыру, бюджет, финанслар һәм исәпкә алу өлкәсендә:

- җирлек бюджеты проекты тәзи, җирлекнең социаль-икътисади үсеш планнарын һәм стратегиясен раслый;

- җирлек бюджетының үтәлешен тәэмин итә, җирлекнең социаль-икътисади үсеш стратегиясен тормышка ашыруны оештыра;

- җирлек бюджетының үтәлеше, җирлекнең социаль-икътисади үсеш стратегиясен тормышка ашыру турында отчет әзерли;

- җирлекнең икътисад һәм социаль өлкә торышын характерлаучы статистик күрсәткечләр җыюны һәм күрсәтелгән мәгълүматларны Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә дәүләт хакимияте органнарына бирүне оештыра;

2) муниципаль милек белән идарә итү өлкәсендә, җирлек территориясендә предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәتلәр:

- җирлекнең муниципаль милеккә булган милек белән идарә итә, муниципаль милек объектларын булдыру, сатып алу, файдалану, эш белән тәэмин итү һәм арендау буенча мәсьәләләрне хәл итә;

- җирлек Советы карары белән билгеләнгән очракларда, җирлек Советының килештерүенә (раславына) муниципаль милекне тартып алу, шул исәптән аны хосусыйлаштыру турында тәкъдимнәр әзерли һәм кертә;

- муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, оешмалар белән җирлекнең икътисадый һәм социаль үсешендә хезмәттәшлек турында килешүләр тәзи; җирлек территориясендә халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә төрле милек формасындагы предприятиеләр төзүгә ярдәм итә;

- җирлек советы билгеләгән тәртип нигезендә муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр булдыра, аларның эшчәнлек шартларын һәм тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, муниципаль казна учреждениеләрен финанслауны тәэмин итә, муниципаль учреждениеләрне һәм Предприятиеләрне үзгәртеп кору һәм бетерү мәсьәләләрен хәл итә, контракт нигезендә билгели һәм аларның җитәкчеләрен эштән азат итә;

- муниципаль заказ формалаштыра һәм урнаштыра; бюджет һәм автоном муниципаль учреждениеләр тарафыннан муниципаль йөкләмә үтәлешен финанс белән тәэмин итә; җирлекне төзекләндерү, халыкка коммуналь хезмәт күрсәтү, социаль инфраструктура объектларын төзү һәм ремонтлау, продукция җитештерү, халыкның көнкүреш һәм социаль – мәдәни ихтыяжларын канәгатьләндерү өчен кирәкле хезмәтләр күрсәтү буенча заказчы булып тора, моның өчен җирлекнең матди һәм финанс чараларын кулланып башка эшләр башкаруга заказчы булып тора;

- кече һәм урта эшмәкәрлекне үстерү өчен шартлар тудыра;

3) территориаль планлаштыру, җирдән һәм башка табигый ресурслардан файдалану, әйләнә-тирәлекне саклау өлкәсендә:

- халыкка экологик хэл турында хэбэр итэ, тиешле органнарға табигатьтэн файдалану турындагы законнарны бозучы предприятие, учреждение, оешмаларның әйләнә-тирәлеккә күркыныч тудыручы гамәлләре турында хэбэр итэ;

4) Төзелеш, транспорт һәм элементә өлкәсендә:

- социаль наем шартнамәләре буенча бирелә торган торак урыннарына мохтажлар буларак гражданнырны билгеләнгән тәртиптә исәпкә алып бара;

- билгеләнгән тәртиптә торак биналарны торак булмаган биналарға һәм торак булмаган биналарға күчерү турында карарлар кабул итә, торак биналарны үзгәртеп кору һәм үзгәртеп планлаштыруны килештерә, билгеләнгән тәртиптә муниципаль торак фондының торак урыннарын яшәү өчен яраксыз дип таный;

- жирикләтә яшәүче һәм торак шартларын яхшыртуға мохтаж аз керемле гражданнырны торак законнары нигезендә торак урыннары белән тәэмин итә;

- муниципаль торак фондын төзүне һәм тотуны, торак төзелешә өчен шартлар булдыруны оештыра;

- муниципаль торак фондыннан файдалануны һәм сакланышын, әлегә фондын торак урыннарының санитар һәм техник кагыйдәләр һәм нормаларға, законнарның башка таләпләренә туры килүен муниципаль контрольдә тотә;

- халыкны элементә хезмәтә белән тәэмин итү өчен шартлар булдыруны тәэмин итә;

5) авыл хужалыгын һәм эшкүарлыкны үстерү өлкәсендә:

- авыл хужалыгы житештерүен үстерү һәм авыл хужалыгы продукциясә, чимал һәм азык-төлөк базарын киңәйтү, кече һәм урта эшмәкәрлекне үстерү өчен шартлар тудыру өчен шартлар тудыра;

6) халыкка торак-коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә:

- халыкны жәмәгәтә түклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәтә күрсәтү хезмәтләре белән тәэмин итү өчен шартлар тудыра; базар һәм ярминкәләр оештыра;

- жирик халкы күпләп ял итә алсын өчен шартлар тудыра һәм халыкның масса күләм ял итү урыннарын төзекләндерүне оештыру, шул исәптән гражданнырның су гомуми файдаланудагы су объектларына һәм аларның яр буе полосаларына ирекле үтеп керүен тәэмин итүне дә кертеп;

– жирик территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм масса күләм спорт үсешә өчен шартлар тәэмин итә, жирикнең рәсми физкультура-сәламәтләндерү һәм спорт чараларын үткәрүне оештыра;

- жирикләтә балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыра һәм тормышка ашыра;

- ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыра һәм күмү урыннарын карап тотуны тәэмин итә;

- транспорт инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын һәм жирикнең социаль инфраструктурасын комплекслы үстерү программаларын эшли һәм тормышка ашыра;

- энергияне саклау һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру өлкәсендәге муниципаль программаларны гамәлгә ашыра, муниципаль берәмлек чикләрендә муниципаль торак фонды булган күпфатирлы йортларны энергетик тикшерүне оештыра һәм энергияне саклау һәм энергетика нәтижәлелеген арттыру турындагы законнарда каралган башка чараларны оештыра һәм үткәрә;

- «жылылык белән тәэмин итү турында " Федераль законда каралган жылылык белән тәэмин итүне оештыру вәкаләтләрне гамәлгә ашыра»;

- су белән тәэмин итү һәм ташландык суларны агызу өлкәсендә «су белән тәэмин итү һәм ташландык суларны агызу турында " Федераль законда каралган вәкаләтләрне гамәлгә ашыра»;

- коммуналь инфраструктура системасына тоташтыру тарифлары, коммуналь комплекс оешмаларының коммуналь комплекс оешмалары товарларына һәм хезмәтләренә тоташтыру, тарифлары, кулланучылар өчен бәяләргә (тарифларга) өстәмә түләүләр җайга сала.

- җирлек чикләрендә халыкны су белән тәэмин итү, су бүлү, халыкны Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә ягулык белән тәэмин итү;

7) төзекләндерү өлкәсендә:

- коммуналь калдыкларны жыю (шул исәптән аерым жыю) һәм транспортлау буенча эшчәнлекне оештыруда катнаша;

- җирлек территориясен төзекләндерүне (урамнарны яктырту, территорияне яшелләндерү, урам исемнәре һәм йортлар номерлары белән күрсәткечләр кую, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тотуны да кертеп) оештыра;

- адресация объектларына адреслар бирә, адресларны үзгәртә, юкка чыгара, урам-юл челтәре элементларына (федераль әһәмияткә ия автомобиль юлларына, региональ яки муниципаль әһәмияткә ия автомобиль юлларына, муниципаль районның җирле әһәмияткә ия булган автомобиль юлларына тыш), җирлек чикләрендә планлаштыру структурасы элементларына исем кушу исемнәре бирә, мондый атамаларны үзгәртә, юкка чыгара, мәгълүматны Дәүләт адрес реестрында урнаштыра.

8) гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклау, законлылыкны тәэмин итү, Халыкны һәм территорияне гадәттән тыш хәлләрдән саклау өлкәсендә

- җирлек территориясендә законнарның, дәүләт һакимияте һәм җирле үзидарә органнарының актларының үтәлешен, гражданның хокукларын һәм ирекләрен саклауны тәэмин итә;

- билгеләнгән тәртиптә, шул исәптән судта яки арбитраж судта, җирле үзидарә хокукларын бозучы дәүләт һакимияте органнары һәм дәүләт вазыйфаи затлары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар актларына шикаять бирә;

- җәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданның һәм аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтү, халык дружиналары эшчәнлеген өчен шартлар тудыру;

- жирлек торак пунктлары чикләрендә беренчел янгын куркынычсызлыгы чараларын үткәрүне тәэмин итә;

9) мәдәният, спорт һәм балалар һәм яшьләр белән эшләү өлкәсендә:

- жирлек милкендә булган мәдәни мирас объектларын (тарихи һәм мәдәни һәйкәлләрне) саклауны, куллануны һәм популярлаштыруны, жирлек территориясендә урнашкан жирле (муниципаль) әһәмияттәге мәдәни халык объектларын (тарихи һәм мәдәни һәйкәлләрне) саклауны тәэмин итә;

- жирле традицион халык сәнгәтен үстерү, жирлектә халык сәнгәтен саклап калу, торгызу һәм үстерү өчен шартлар тудыра;

- жирлек территориясендә урнашкан муниципаль музейларның эчтәлеген тәэмин итә;

- балалар һәм яшьләр белән эшләү буюнча чаралар оештыра һәм тормышка ашыра;

- инвалидлар, сәламәтлекләре чикләнгән затлар, адаптив физик культура һәм адаптив спорт үсешенә булышлык күрсәтә.

10) федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән үтәү өлкәсендә;

- федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә жирлек жирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыра;

- дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыру өчен бирелгән матди һәм финанс чараларының исәбен алып бара һәм тиешле куллануны тәэмин итә;

- федераль законнарда һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән төрүтүпә тапшырылган дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыру турында хисап тапшыра;

- жирлек Советы карарлары нигезендә үзләрәнә тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрән гамәлгә ашыру өчен жирлек жирле үзидарә органнары карамагында булган матди ресурслардан һәм финанс чараларыннан өстәмә файдалануны тәэмин итә.

11) башка вәкаләтләр:

- жирлек ихтыяжлары өчен ясалма жир кишәрлекләре булдыру өчен кирәкле эшләрнең үтәлешен тәэмин итә, федераль закон нигезендә ясалма жир кишәрлеге төзү турында килешү төзү хокукына ачык аукцион үткәрә;

- жирлек башлыгы эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди - техник һәм башка яктан тәэмин итә;

- жирлекнең архив фондларын формалаштыруны тәэмин итә;

- гражданнырны жирлек өчен социаль әһәмияткә ия булган эшләрне (шул исәптән дежур торуларны) ирекле рәвештә башкаруга жәлеп итү турында Карар кабул итә һәм аларны үткәрүне оештыра.

- законнарда, әлеге Устав, жәрлек Советы қарарлары белән жәрлек советы яки жәрлекнең башка жәрле үзидарә органнары вәқаләтләренән тыш, жәрлекнең жәрле әһәмияттәге мәсьәләләре буенча башка вәқаләтләрне гамәлгә ашыра.

2. Башқарма комитет жәрлекнең жәрле әһәмияттәге мәсьәләләренә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итү буенча түбәндәге вәқаләтләрне гамәлгә ашыра:

- жәрлек музейларын булдыра;

- жәрлектә нотариус булмаған очрақта законнарда қаралған нотариаль гамәлләр қыла;

- опека һәм попечительлек буенча эшчәнлекне тормышка ашыруда қатнаша;

- жәрлек территориясендә жәрле милли-мәдәни автономияләр хоқуқларын гамәлгә ашыру белән бәйле эшчәнлекне гамәлгә ашыру өчен шартлар тудыра;

-Россия Федерациясе халықларының милли-мәдәни үсешенә һәм жәрлек территориясендә миллиәтәрә мәнәсәбәтләр өлкәсендә чараларны тормышка ашыруға булышлық күрсәтә;

- жәрлек территориясендә урнашқан муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләрне мобилизация әзерләү буенча чараларны оештыруда һәм тормышка ашыруда қатнаша;

- муниципаль Янғын сағы булдыра;

- туризмны үстерү өчен шартлар тудыра;

- кеше хоқуқларын тәәмин итүгә жәмәгать контролен гамәлгә ашыручы ижтимағый күзәтү комиссияләренә һәм мәжбүри тоту урыннарында булған затларға ярдәм күрсәтә.

- инвалидларның ижтимағый берләшмәләренә, шулай ук «Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яқлау турында " 1995 елның 24 ноябрәндәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә инвалидларның бөтенроссия ижтимағый берләшмәләре оештырган оешмаларға ярдәм күрсәтә»;

- сыйфатқа бәйсез бәя бирүне оештыру өчен шартлар тудыра

оешмалар тарафыннан хезмәт күрсәтү тәртібе һәм шартлары билгеләнгән

федераль законнар белән;

- торак законнары нигезендә социаль файдаланудағы торак фондының торак урыннарын найм килешүләре буенча гражданның муниципаль торак фондының торак урыннарын бирә.

- «Россия Федерациясендә хоқуқ бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында " 2016 елның 23 июнендәге 182-ФЗ номерлы Федераль законда қаралған хоқуқ бозуларны профилактикалау өлкәсендәге чараларны гамәлгә ашыра»;

- «қуланушылар хоқуқларын яқлау турында " 1992 елның 7 февралендәге 2300-І номерлы Россия Федерациясе Законында қаралған қуланушылар хоқуқларын яқлау чараларын гамәлгә ашыру.

3. Авыл жәрлеге башқарма комитеты Муниципаль контрольне гамәлгә ашыруға вәқаләтле орган булып тора.

Жирлек Башкарма комитетының муниципаль контроль өлкәсендә вәкаләтләренә түбәндәгеләр керә:

- 1) Тиешле территориядә муниципаль контрольне оештыру һәм гамәлгә ашыру;
- 2) жирле үзидарә органнарына бирелгән региональ дәүләт контролен (күзәтчелеген) оештыру һәм гамәлгә ашыру;
- 3) эшчәнлекнең тиешле өлкәләрендә муниципаль контрольне гамәлгә ашыруның административ регламентларын эшләү. Күрсәтелгән административ регламентларны эшләү һәм кабул итү Татарстан Республикасы норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла;
- 4) эшчәнлекнең тиешле өлкәләрендә муниципаль контроль нәтижәлегенең мониторингын оештыру һәм үткәру, аны уздыру күрсәткечләре һәм методикасы Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан раслана;
- 5) федераль законнарда, законнарда һәм Татарстан Республикасының башка норматив хокукый актларында каралган башка вәкаләтләрне гамәлгә ашыру.

Муниципаль контрольне турыдан-туры гамәлгә ашыру буенча функцияләр, мондый органнарның статусын билгеләүче хокукый актлар нигезендә, жирлек башкарма комитеты органнарына йөкләнергә мөмкин.

Муниципаль контрольне гамәлгә ашыру, юридик затларны, шәхси эшмәкәрләргә тикшерүне оештыру һәм үткәру белән бәйле мөнәсәбәтләргә карата "дәүләт контролен (күзәтчелеген) һәм муниципаль контрольне гамәлгә ашырганда юридик затларның һәм индивидуаль эшқуарларның хокукларын яклау турында" 2008 елның 26 декабрдәге 294-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләре кулланыла.

VI. БАШКА ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ. ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫНЫҢ ҮЗАРА ХЕЗМӘТТӘШЛЕГЕ

Мәкалә 51. Жирлекнең ревизия комиссиясе

1. Жирлекнең ревизия комиссиясе жирле үзидарәнең даими эшләүче, коллегиаль финанс контроле органы булып тора.
2. Жирлекнең ревизия комиссиясе рәисенән һәм ике әгъзадан тора.

Жирлекнең оештыру һәм эшчәнлек тәртибе, Ревизия комиссиясе вәкаләтләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы, " Россия Федерациясе субъектларының һәм муниципаль берәмлекләргә контроль-хисап органнарын оештыруның һәм аларның эшчәнлегенең гомуми принциплары турында «2011 елның 7 февралдәге 6-ФЗ номерлы федераль законнар,» Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында «2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы федераль законнар һәм Россия

Федерациясенә башка норматив хокукый актлары, жирлекнең Ревизия комиссиясе турындагы Нигезләмә белән билгеләнә. , башка муниципаль норматив хокукый актлар.

Федераль законнар белән билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә жирлекнең Ревизия комиссиясе эшчәнлеген хокукый җайга салу шулай ук Татарстан Республикасы законнары белән гамәлгә ашырыла.

52 Статья. Жирлек Советы, жирлек башлыгы, жирлек башкарма комитеты һәм башка жирле үзидарә органнарының үзара хезмәттәшлеге нигезләре

1. Әлеге устав белән билгеләнгән вәкаләтләр бүленеше нигезендә жирлек Советы, жирлек башлыгы һәм жирлекнең башкарма комитеты үз вәкаләтләрен мөстәкыйль тормышка ашыра.
2. Жирлек советы һәм авыл жирлеге башкарма комитеты жирлекнең икътисадый һәм социаль үсеше процесслары белән нәтиҗәле идарә итү максатларында законнарда билгеләнгән, әлеге Устав формалары белән үзара хезмәттәшлек итәргә тиеш.
3. Жирлек советы һәм жирлек башкарма комитеты кабул ителгән норматив хокукый актларны кул куелган көннән алып җиде көн эчендә җибәрәләр.
4. Жирлек башкарма комитеты җитәкчесе жирлек Советына жирлек Советының, жирлек башлыгының хокукый актларын кабул итү, юкка чыгару, үзгәртү турындагы тәкъдим белән мөрәҗәгать итәргә хокуклы, шулай ук аларга суд тәртибендә шикаять бирергә хокуклы.
5. Жирлекнең башка жирле үзидарә органнарының үзара эшчәнлеге тәртибе жирлек Советы тарафыннан билгеләнергә мөмкин.

55 Статья. Жирлек жирле үзидарә органнары арасында бәхәсләрне хәл итү

Жирлек жирле үзидарә органнары арасында аларның вәкаләтләрен гамәлгә ашыру мәсьәләләре буенча бәхәсләр килештерү процедураларын үткәру юлы белән яки суд тәртибендә хәл ителә.

VII . САЙЛАУ КОМИССИЯСЕ

54 Статья. Жирлекнең сайлау комиссиясе

1. Жирлек сайлау комиссиясе муниципаль сайлаулар, жирле референдум, депутат, жирле үзидарәнең сайланулы органы әгъзасы, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затын чакыртып алу буенча тавыш бирүне әзерләүне һәм үткәруне, муниципаль берәмлек

чикләрен үзгәртү мәсьәләләре буенча тавыш бирүне, муниципаль берәмлекне үзгәртеп коруны оештыра.

2. Жирлекнең сайлау комиссиясе жирлекнең жирле үзидарә органнары структурасына керми торган муниципаль орган булып тора.
3. Жирлекнең сайлау комиссиясе авыл жирлеге Советы тарафыннан федераль законнарда, Татарстан Республикасы Сайлау Кодексында билгеләнгән тәртиптә төзелә.
4. Жирлек сайлау комиссиясенә вәкаләтләре срогы биш ел тәшкил итә.
5. Жирлек сайлау комиссиясе хәлиткеч тавыш хокукы белән б әгъза күләмендә формалаша.
6. Жирлек сайлау комиссиясе эшчәнлеген финанс белән тәмин итү жирлек бюджетында Россия Федерациясе бюджетлары чыгымнары классификациясе нигезендә аерым юл белән карала.
7. Жирлекнең сайлау комиссиясе вәкаләтләре, аның эшчәнлеген тәртибе һәм гарантияләре федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге Устав, жирлекнең сайлау комиссиясе турындагы Нигезләмә белән җайга салына. Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе карары нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе вәкаләтләре территорияль сайлау комиссиясенә йөкләнергә мөмкин.

VIII . ЖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ЭШЧӘНЛЕГЕНЕҢ ГРАЖДАН-ХОКУКИЙ ҺӘМ ФИНАНС НИГЕЗЛӘРЕ

55 Статья., Юридик зат хокукларына ия булган жирлекнең жирле үзидарә органнары

1. Федераль закон һәм әлеге Устав нигезендә юридик затның хокуклары белән жирлек советына һәм жирлек башкарма комитетына бирелә.
2. Жирлек башкарма комитеты структурасы нигезендә жирлек Советы карары нигезендә юридик затның хокуклары белән жирлек башкарма комитетының аерым органнарына бирелергә мөмкин.

56 Статья. Жирлекнең жирле үзидарә органнары юридик затлар буларак

1. Жирлек исемнән милек һәм башка хокук һәм вазифаларны алырга һәм тормышка ашырырга, судта ышанычсыз чыгыш ясарга мөмкин жирлек башлыгы.
2. Юридик зат хокукларына ия жирле үзидарә органнары-идарә итү функцияләрен гамәлгә ашыру өчен төзелә торган муниципаль казна учреждениеләре һәм федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә юридик затлар сыйфатында дәүләт теркәвенә алынырга тиеш.

57 Статья. Жирлек жирле үзидарә органнарын финанслау

Жирлек жирле үзидарә органнары эшчәнлеген финанслар белән тәэмин итү бары тик жирлек бюджетының үз керемнәре хисабына гына тормышка ашырыла.

IX. ЖИРЛЕК БАШЛЫГЫНА ҺӘМ ЖИРЛЕКНЕҢ БАШКА ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНА БИРЕЛӘ ТОРГАН СОЦИАЛЬ ҺӘМ БАШКА ГАРАНТИЯЛӘР

Статья 58. Жирлек башлығына һәм жирлекнең башка вазыйфаи затларына бирелә торган социаль һәм башка гарантияләр

Жирлек башлығы һәм жирлекнең башка вазыйфаи затлары эшчәнлегенең социаль һәм башка гарантияләре «Татарстан Республикасында муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы депутаты вәкаләтләрен, жирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи заты вәкаләтләрен гамәлгә ашыру гарантияләре турында» 2009 елның 12 февралендәге 15-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы һәм Иске-Рәжәп авыл жирлеге Советы карарлары нигезендә билгеләнә.

59 Статья. Жирлек Советы депутаты, башка вазыйфаи затлар эшчәнлегенең социаль һәм башка гарантияләре

1 жирлек башлығының әлеге Уставта каралган очракларда үз вәкаләтләрен азат ителмәгән нигездә гамәлгә ашыручы урынбасарына айлык акчалата бүләк түләнә.

60 Статья. Жирлек башлығы, жирлек Советы депутатларының кагылгысызлык гарантияләре

1. Жирлек Советы депутатлары, шул исәптән жирлек башлыклары, аларны жинаять яки административ жаваплылыкка жәлеп иткәндә, тоткарлау, арест, тентү, сорау алу, аларга карата башка жинаять-процессуаль һәм административ-процессуаль гамәлләр башкарганда, шулай үк алар биләгән торак һәм (яки) хезмәт урыны, аларның багажы, шәхси һәм хезмәт транспорт чаралары, алар тарафыннан кулланыла торган элементә

чараларын исәпкә алганда, оператив-эзләү чараларын үткәргәндә, федераль законнар белән билгеләнә.

2. Федераль закон нигезендә, җирлек Советы депутаты әйтелгән фикер, тавыш биргәндә белдерелгән позиция һәм аның статусына, шул исәптән аның вәкаләтләре вакыты чыкканнан соң да, тиешле башка гамәлләр өчен җинаять яки административ җаваплылыкка тартыла алмый. Әлеге нигезләмә авыл җирлеге Советы депутаты тарафыннан мыскыл итү, яла ягу яки башка хокук бозулар, федераль закон белән каралган җаваплылыкка тартылу очракларына кагылмый.

Җирлек җирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларының җаваплылыгы (статья 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә)

61 Статья. Җирлек җирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларының җаваплылыгы

Җирлекнең җирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары законнар нигезендә җирлек халкы, дәүләт, физик һәм юридик затлар алдында җаваплы.

Статья 62. Җирлек Советы депутатларының җирлек халкы алдында җаваплылыгы

1. Җирлек Советы депутатларының, шул исәптән авыл җирлеге башлыгының, җирлек халкы алдында җаваплылыгы депутат итеп сайланган җирлек халкының ышанычын югалту нәтижәсендә килеп чыга.

2. Җирлек халкының ышанычын югалткан җирлек Советы депутаты, шул исәптән җирлек башлыгы әлеге Уставта каралган нигезләр һәм тәртиптә кире алынырга мөмкин.

63 Статья. Җирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларының дәүләт алдында җаваплылыгы

1. Федераль законнар нигезендә җирлек Советының, җирлек башлыгының җаваплылыгы алар тарафыннан Россия Федерациясе Конституциясен, федераль конституциячел законнарны, федераль законнарны, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасы законнарын һәм әлеге Уставны бозган очракта, шулай ук җирлек җирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен тиешенчә үтәмәгән очракта, тиешле суд карары нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Җирлек Советының өземтәсе, җирлек башлыгы, җирлек башкарма комитеты җитәкчесе вазыйфасыннан читләштерү һәм отставкага җибәрү нигезләре һәм тәртибе «Россия

Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында " 2003 елның 6 октябрэндәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнә.

64 Статья. Ышанычны югалтуга бәйле рәвештә муниципаль вазыйфаларны биләгән затларны эштән азат итү (эштән азат итү)

1. Федераль законнарда, Татарстан Республикасы законнарында, муниципаль норматив хокукый актларда каралган тәртиптә муниципаль вазыйфа биләүче зат ышанычны югалтуга бәйле рәвештә эштән азат ителергә (вазыйфадан азат ителергә) тиеш:

1) үзе төзегән мәнфәгатьләр каршылыгын булдырмау һәм (яки) җайга салу буенча чаралар зат тарафыннан кабул ителмәү;

2) зат үзенә керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында, шулай ук хатынының (иренең) һәм балигы булмаган балаларының керемнәре, мөлкәте һәм мөлкәти характердагы йөкләмәләре турында мәгълүматларны тапшырмаулары яисә белә торып дәрәҗә булмаган яки тулы булмаган мәгълүмат тапшырулары турында;

3) затның коммерция оешмасы идарәсе органы эшчәнлегендә түләүле нигездә катнашуы, федераль законда билгеләнгән очраклардан тыш;

4) зат эшмәкәрлек эшчәнлеген гамәлгә ашыру;

5) затның Россия Федерациясе халыкара шартнамәсе яисә Россия Федерациясе законнары белән башкасы каралмаган булса, идарә итү органнары, Попечительләр яки күзәтү советлары, чит ил коммерцияле булмаган хөкүмәтнеке булмаган оешмаларның һәм Россия Федерациясе территориясендә гамәлдә булган структур бүлекчәләренең составына керүе.

2. Үзенә буйсынган затта мәнфәгатьләр каршылыгына китерә яки китерә ала торган шәхси кызыксынучанлык барлыкка килү турында мәгълүм булган муниципаль вазыйфа биләгән зат тарафыннан ышанычны югалтуга бәйле рәвештә эштән азат ителергә (вазыйфадан азат ителергә) тиеш.

65 Статья. Җирлек җирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларының физик һәм юридик затлар алдында җаваплылыгы

Җирле үзидарә органнарының һәм җирлек җирле үзидарә вазыйфаи затларының физик һәм юридик затлар алдында җаваплылыгы федераль законнарда билгеләнгән тәртиптә башлана.

Башлык XI. ЖИРЛЕКНЕҢ МУНИЦИПАЛЬ ХОКУКЫЙ АКТАРЫ

Статья 66. Жирлекнең муниципаль хокукый актлары системасы

1. Жирлекнең муниципаль хокукый актлары системасына керә:

1) жирлек уставы, жирле референдумда кабул ителгән хокукый актлар;

2) жирлек Советының норматив һәм башка хокукый актлары;

3) әлеге Уставта каралган жирлек башлыгының, Башкарма комитетның һәм башка жирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларының норматив һәм башка хокукый актлары.

2. Жирлек уставы һәм жирле референдумда кабул ителгән хокукый актлар рәвешендә рәсмиләштерелгән карарлар муниципаль хокукый актлар системасында югары юридик көч актлары булып тора, турыдан-туры гамәлдә һәм жирлек территориясендә кулланыла.

Башка муниципаль хокукый актлар жирле референдумда кабул ителгән әлеге Уставка һәм хокукый актларга каршы килергә тиеш түгел.

3. Жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлар тарафыннан кабул ителгән муниципаль хокукый актлар жирлекнең бөтен территориясендә мәжбүри үтәлергә тиеш.

4. Муниципаль хокукый актлар юкка чыгарылырга яисә аларның гамәлләре тиешле муниципаль хокукый актны кабул иткән жирле үзидарә органнары яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары тарафыннан, мондый органнар яисә тиешле вазыйфалар бетерелгән яисә күрсәтелгән органнарның яисә вазыйфаи затларның вәкаләтләре исемлеген үзгәрткән очракта, түктатылырга мөмкин - тиешле муниципаль хокукый актны кабул итү (чыгару), шулай ук суд тарафыннан кабул ителгән; жирле үзидарә органнары тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны җайга сала торган өлешендә - Россия Федерациясе дәүләт хакимиятенең вәкаләтле органы.

5. Норматив характерга ия булмаган муниципаль хокукый актның гамәлдә булуы Россия Федерациясе Президенты каршындагы Эшқуарлар хокукларын яклау буюнча вәкаләтле вәкилнең тиешле күрсәтмәсен алган очракта, жирле үзидарә органы яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи заты тарафыннан кабул ителгән (чыгарган) жирле үзидарә органы яисә жирле үзидарәнең вазыйфаи заты тарафыннан кичекмәстән түктатыла. Алынган күрсәтмәнең үтәлеше турында асыл жирлеге башкарма комитеты яки жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары Россия Федерациясе Президенты каршындагы Эшқуарлар хокукларын яклау буюнча вәкаләтле вәкилгә өч көн эчендә, ә жирлек Советы - алар тарафыннан карар кабул ителгән көннән соң өч көннән дә соңга калмыйча хәбәр итәргә тиеш.

67 Статья. Гражданнарның турыдан-туры ихтыяр белдерүләре юлы белән кабул ителгән карарлар

1. Жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү жирле референдумда белдерелгән гражданнарның турыдан-туры белдерүләре юлы белән башкарыла.

2. Әгәр жирлек халкы турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен өстәмә рәвештә муниципаль норматив хокукый актны кабул итү (чыгару), жирле үзидарә органы яисә әлеге актны кабул итү (чыгару) компетенциясенә кергән жирле үзидарә вазыйфаи заты кабул итү (бастырып чыгару) таләп ителә икән, референдумда кабул ителгән карар үз көченә кергән көннән 15 көн эчендә тиешле муниципаль норматив хокукый актны әзерләү һәм (яисә) кабул итү вакытын билгеләргә тиеш. Күрсәтелгән срок өч айдан да артмаска тиеш.

3. Гражданның турыдан-туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципаль норматив хокукый актның басылып чыгу вакытын бозу жирлек башлыгын чакыртып алу яисә жирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату өчен нигез булып тора.

68 Статья. Жирлек жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары тарафыннан кабул ителә торган муниципаль хокукый актлар төрләре

1. Аларга йөкләнгән вәкаләтләргә үтәү өчен жирлек жирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары түбәндәге муниципаль хокукый актлар чыгара:

1) жирлек Советы-жирлек Советы карарлары;

2) жирлек башлыгы - жирлек башлыгы карарлары һәм боерыклары;

2. Жирлекнең башка вазыйфаи затлары әлеге устав белән билгеләнгән үз вәкаләтләргә чикләрендә, аларның статусын билгеләүче бүтән муниципаль норматив хокукый актларда күрсәтмәләр һәм боерыклар чыгара.

69 Статья. Муниципаль хокукый актларны әзерләү

1. Муниципаль хокукый актлар проектлары жирлек башлыгы, жирлек Советы депутатлары, Спас районы прокуроры, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, гражданның инициативалы төркемнәре, шулай ук аны алып бару мәсьәләләргә буюнча жирлекнең Ревизия комиссиясе тарафыннан кертелә ала.

2. Спас районы прокуроры үз вәкаләтләрен гамәлгә ашыру барышында гамәлдәге муниципаль норматив хокукый актларны камилләштерү кирәклеген билгеләгәндә муниципаль норматив хокукый актларны үзгәртү, юкка чыгару яки кабул итү турында тәкъдимнәр кертергә хокуклы.

3. Муниципаль хокукый актлар проектларын кертү тәртибе, аларга кушып бирелә торган документларның исемлегә һәм формасы жирлек Советы Регламенты һәм жирлек башлыгы тарафыннан билгеләнә.

4. Авыл жирлеген тиешле исемлеккә керткәндә, Татарстан Республикасы законы белән, районның эшқуарлык һәм инвестиция эшчәнлегә субъектлары өчен муниципаль норматив

хокукый актларда каралган бурычларны яңа яисә үзгәртүче муниципаль норматив хокукый актлары проектлары жирлек жирле үзидарә органнары тарафыннан Муниципаль норматив хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә жирле үзидарә органнары тарафыннан үздырыла торган жайга салу йогынтысын бәяләелергә тиеш, моннан тыш, Татарстан Республикасы Законы нигезендә муниципаль норматив хокукый актларда билгеләнгән тәртиптә:

1) жирлек Советының жирле салымнарны һәм жыемнарны юкка чыгара торган, үзгәртүче, туктатучы норматив хокукый актлары проектлары;

2) бюджет хокук мөнәсәбәтләрен жайга сала торган жирлек Советы норматив хокукый актлары проектлары.

5. Жайлау йогынтысын бәяләү муниципаль норматив хокукый актлар проектларын нигезләмәләрне ачыклау максатларында ясала, вводящих избыточные вазыйфаларын башкаручы, тьюлар һәм чикләүләр өчен субъектларының эшкүарлык һәм инвестиция эшчәнлегә яки күтәрергә, аларны гамәлгә кертү, шулай ук нигезләмәләрен күтәрергә барлыкка килүгә нигезсез чыгымнар субъектларының эшкүарлык һәм инвестиция эшчәнлегә һәм жирле бюджетлардан;

70 Статья. Жирлек советының хокукый актлары

1. Авыл жирлеге Советы үз компетенциясенә федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, устав белән кертелгән мәсьәләләр буенча карар кабул итә, Жирлек территориясендә үтәү мәжбүри булган кагыйдәләрне билгели торган карарлар, жирлек башлыкларын отставкага жиберү турында карар, шулай ук жирлек Советы эшчәнлеген оештыру һәм аның компетенциясенә федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге устав белән кертелгән башка мәсьәләләр буенча карарлар кабул итә.

2. Жирлек Советы карарлары, әгәр федераль законнарда башкасы билгеләнмәгән булса, жирлек Советы депутатларының билгеләнгән саныннан күпчелек тавыш белән кабул ителә.

3. Жирле салымнар һәм жыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм гамәлдән чыгаруны, авыл жирлеге бюджеты чыгымнарын гамәлгә ашыруны күздә тоткан жирлек Советы карарлары жирлек Советы каравына бары тик жирлек башкарма комитеты житәкчесе инициативасы белән яки аның бәяләмәсе булганда гына кертелә ала. Әлеге бәяләмә аларга жирлек Советына жирлек Советы Регламентында билгеләнгән тәртиптә утыз көн эчендә тапшырыла.

4. Жирлек Советы карарлары кабул ителгән көннән өч көн эчендә жирлек башлыгы тарафыннан имзалана һәм әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә халыкка хәбәр ителә.

71 Статья. Жирлек башлыгының хокукый актлары

Жирлек башлыгы законнар, әлеге Устав, жирлек Советы карарлары белән билгеләнгән үз вәкаләтләре чикләрендә жирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча карарлар һәм күрсәтмәләр, шулай ук жирле әһәмияттәге мәсьәләләр һәм жирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга бәйлә мәсьәләләр буенча карарлар, шулай ук жирлек Башкарма комитетының эшен оештыру мәсьәләләре буенча күрсәтмәләр чыгара.

Жирлек башлыгы " Россия Федерациясендә жирле үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» Федераль закон, башка федераль законнар нигезендә әлеге Уставка кертелгән башка мәсьәләләр буенча карарлар һәм күрсәтмәләр чыгара.

72 Статья. Муниципаль норматив хокукый актларны бастырып чыгару (халыкка игълан итү) һәм аларның үз көченә керү тәртибе

1. Жирлек Советы карарлары аларга кул куелган көннән соң 10 көн үз көченә керә, әгәр карарның үзе билгеләнмәгән булса.

Салымнар һәм җыемнар турында жирлек Советының норматив хокукый актлары Россия Федерациясе Салым кодексы нигезендә үз көченә керә.

Жирлекнең уставын кабул итү яки әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карар федераль законда, әлеге устав белән билгеләнгән тәртиптә үз көченә керә.

2. Жирлек башлыгының, Жирле үзидарәнең башка вазыйфаи затларының хокукый актлары, әгәр актларда башкасы билгеләнмәгән булса, кул куелган көннән үз көченә керә.

3. Кеше һәм граждандан хокукларына, ирекләренә һәм бурычларына кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар, гамәлгә куючы булып муниципаль берәмлек торган оешмаларның хокукый статусын билгели торган муниципаль норматив хокукый актлар, шулай ук жирле үзидарә органнары арасында төзелә торган килешүләр рәсми басылып чыкканнан соң (халыкка игълан итү) үз көченә керә.

4. Һәр муниципаль хокукый актта аның реквизитлары булырга тиеш: аңа кул кую датасы (жирлек Советы тарафыннан кабул ителгән хокукый актлар өчен - шулай ук аны жирлек Советы кабул иткән датага), теркәү номеры, хокукый актка кул куйган вазыйфаи затның исеме, печать.

5. Авыл жирлегенә Советы карарлары, аның үтәләше турындагы хисап, жирле салымнар һәм җыемнар билгеләү турында, жирлек Советы Регламенты, жирлек Советы, жирлек башлыгы тарафыннан кабул ителгән башка норматив хокукый актлар, муниципаль

норматив хокукый актлардан яки аларның федераль закон белән чиклэнгән аерым нигезлэмәләреннән тыш, жиде көн эчендә рәсми рәвештә басылып чыгарга тиеш (игълан ителгән).

6. Шулай ук муниципаль сайлаулар, жирле референдум билгеләү, жирлек Советы депутатын чакыртып алу буенча тавыш бирү турында норматив булмаган хокукый актлар, жирлек чикләрен үзгәртү, жирлек башлыгын һәм аның урынбасарын сайлау мәсьәләсе буенча тавыш бирү һәм законнар нигезендә башка актлар, шулай ук жирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешүләр мәжбүри рәвештә рәсми бастырып чыгарылырга тиеш.

7. Норматив булмаган муниципаль хокукый актлар, законнар яки әлеге Устав нигезендә мәжбүри булмаган рәсми басылып чыгу (халыкка игълан итү) аларны чыгарган органнар яки жирле үзидарә вазыйфаи затларының карары буенча басылып чыгарга (халыкка игълан ителергә) мөмкин.

8. Бастырып чыгарганда (халыкка житкергәндә) муниципаль хокукый актның реквизитлары күрсәтелә.

Муниципаль хокукый актларны рәсми бастырып чыгару (халыкка игълан итү) юлы белән гамәлгә ашырыла:

- жирлек жирле үзидарә органнары тарафыннан гамәлгә куелган массакуләм мәгълүмат чараларында яисә жирлек территориясендә таралган бүтән массакуләм мәгълүмат чараларында хокукый акт текстын бастырып чыгару. Хокукый акт текстын бүтән басма МАССАКУЛӘМ мәгълүмат чараларында бастырып чыгарганда әлеге басманың рәсми басылып чыгуы турында билге булырга тиеш;

- жирлек торак пунктлары территориясендә махсус мәгълүмати стендларда хокукый акт текстын урнаштыру. Күрсәтелгән стендларның саны һәм аларның урнашу урыннары авыл жирлеге Советы тарафыннан раслана һәм жирлек халкы тарафыннан муниципаль хокукый актның тексты белән тоткарлыксыз танышу мөмкинлеген тәэмин итәргә тиеш;

- Татарстан Республикасы хокукый мәгълүмат рәсми порталында түбәндәге адрес буенча урнаштыру: www.pravo.tatarstan.ru.\

- жирлекнең рәсми сайтында урнаштыру.

9. Муниципаль хокукый актны бастырып чыгарганда (халыкка житкергәндә) басма МАССАКУЛӘМ мәгълүмат чарасы чыгу датасы яисә актны игълан итү даталары турында мәгълүматлар күрсәтелергә тиеш, алар актны жибәрү (тарату) яисә аны мәгълүмати стендта урнаштыру датасына туры килергә тиеш.

10. Жирле референдумда (гражданның жыенында) кабул ителгән карарларның хокукый актлары рәвешендә рәсмиләштерелгән муниципаль норматив хокукый актлар Татарстан Республикасы муниципаль норматив хокукый актлары регистрына кертелергә тиеш, аны оештыру һәм алып бару Татарстан Республикасы законы белән билгелэнгән тәртиптә Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары тарафыннан гамәлгә ашырыла.

Башлыгы XII. ЖИРЛЕКНЕҢ ИКЪТИСАДИ НИГЕЗЕ

73 Статья. Жирлекнең икътисади нигезе

1. Жирлекнең икътисади нигезен жирлекнең муниципаль милкендә булган мөлкәте, жирлек бюджеты акчасы, шулай ук жирлекнең милек хокуклары тәшкил итә.

74 Статья. Жирлекнең муниципаль мөлкәте

1. Авыл жирлеге милкендә булырга мөмкин:

1) әлеге Федераль законда билгеләнгән жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү өчен билгеләнгән мөлкәт;

2) " Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында «2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясындагы 4 өлешендә каралган тәртиптә жирле үзидарә органнарының аерым вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт»;

3) жирле үзидарә органнары һәм жирле үзидарәнең вазыйфаи затлары, муниципаль хезмәткәрләр, муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр хезмәткәрләре эшчәнлеген муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органының норматив хокукый актлары нигезендә тәәмин итү өчен билгеләнгән мөлкәт;

4) федераль законнар белән жирле үзидарә органнарына тапшырылган һәм жирле әһәмияттәге мәсьәләләргә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итү өчен кирәкле мөлкәт;

5) «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында " 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 14 статьясындагы 3 һәм 4 өлешләре нигезендә жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү вәкаләтләрен гамәлгә ашыру өчен билгеләнгән мөлкәт.

2. Авыл жирлегеннән әлеге статьяның 1 өлеше таләпләренә туры килми торган мөлкәткә милек хокукы барлыкка килгән очракларда күрсәтелгән мөлкәт мөлкәтнең максатчан билгеләнешен үзгәртү яисә федераль законда билгеләнгән тәртиптә һәм срокта яңадан рәсмиләштерелергә тиеш.

75 Статья. Жирлекнең муниципаль мөлкәте белән идарә итү, файдалану һәм эш итү

Жирле үзидарә органнары жирлек исеменнән мөстәкыйль рәвештә Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар һәм алар нигезендә кабул ителә торган жирле үзидарә органнарының норматив хокукый актлары нигезендә муниципаль милектән файдалана һәм эш итә.

2. Жирле үзидарэ органнары муниципаль милекне физик һәм юридик затларга, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарына, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына һәм башка муниципаль берәмлекләрнең жирле үзидарэ органнарына вакытлыча яки даими файдалануга тапшырырга, читләштерергә, федераль законнар нигезендә башка килешүләр төзергә хокуклы.

3. Жирле үзидарэ органнары Россия Федерациясе Хөкүмәте, федераль башкарма хакимият органы тарафыннан билгеләнгән тәртиптә муниципаль милек реестрларын алып бара.

76 Статья. Муниципаль предприятиеләр, учреждениеләр һәм хужалык жәмгыятьләре

1. Жирлек муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзи, Хужалык жәмгыятьләре, шул исәптән жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буюнча вәкаләтләрне гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципальара жәмгыятьләр төзүдә катнаша.

2. Муниципаль предприятиеләр авыл халкының товарларга, эшләргә һәм хезмәт күрсәтүләргә ихтыяжларын канәгатьләндерү максатыннан оештырыла. Муниципаль учреждениеләр жирлекнең идарә итү, социаль һәм башка функцияләрен гамәлгә ашыру өчен булдырыла. Жирлек муниципаль предприятиеләрен һәм учреждениеләрен гамәлгә куючы функцияләрен һәм вәкаләтләрен жирлек башкарма комитеты башкара.

3. Жирлек башлыгы муниципаль предприятие яки учреждение уставын раслый, аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү, муниципаль предприятие яки учреждение житәкчесе вазифасыннан азат итә, аларның эшчәнлеге турындагы хисапларны тыңлый. Жирлек башкарма комитеты муниципаль предприятие һәм учреждениеләр эшчәнлегенең максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, муниципаль предприятиегә яки учреждениегә беркетелгән муниципаль милекнең сакланышын һәм кулланылышын контрольдә тоту, ревизия, инвентаризация, аудитор тикшерүләре билгели һәм житештерә.

4. Авыл жирлеге башкарма комитеты авыл жирлеге исемнән муниципаль казна учреждениеләре йөкләмәләре буюнча субсидияле жавап бирә һәм аларның федераль законда билгеләнгән тәртиптә үтәләшен тәэмин итә.

77 Статья. Жирлекнең муниципаль милкен хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары

1. Муниципаль милекне хосусыйлаштыру тәртибе һәм шартлары федераль законнар нигезендә жирлек Советы карарлары белән билгеләнә.

2. Муниципаль милекне файдаланудан һәм хосусыйлаштырудан кергән табыш жирлек бюджетына керә.

78 Статья. Жирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән мөнәсәбәتلәре

Жирлек жирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәتلәре, законда башкача билгеләнмәгән очракта, килешү нигезендә төзелә.

XIII башлыгы. ЖИРЛЕКНЕҢ ФИНАНС НИГЕЗЕ

79 Статья. Жирлек Бюджеты

1. Жирлекнен үз бюджеты бар.
2. Жирлек бюджеты жирлек Советының муниципаль норматив хокукый акты рәвешендә эшләнә һәм раслана.
3. Жирлек бюджетында жирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча жирле үзидарә органнары вәкаләтләрен гамәлгә ашыруга юнәлдерелгән керемнәр һәм жирле үзидарә органнары тарафыннан федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәэмин итү өчен бирелгән субвенцияләр, шулай ук әлеге керемнәр һәм субвенцияләр исәбенә гамәлгә ашырыла торган жирлекләр бюджетының тиешле чыгымнары аерым карала.
4. Жирле үзидарә органнары федераль законнарда һәм алар нигезендә кабул ителә торган Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә федераль дәүләт хакимияте органнарына һәм (яки) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына, Татарстан Республикасының «Спас муниципаль районы» муниципаль берәмлеге жирле үзидарә органнарына жирлек бюджетының үтәләше турында хисаплар тапшыралар.

80 Статья. Жирлектә бюджет процессы.

1. Авыл жирлеге бюджеты проекты тәзу һәм карау, авыл жирлеге бюджетын раслау һәм үтәү, аның үтәләшен тикшереп тору, жирле бюджет үтәләше турындагы хисапны тәзу һәм раслау, Россия Федерациясе Бюджет кодексы белән билгеләнгән таләпләрне үтәп, жирлекнең жирле үзидарә органнары тарафыннан мөстәкыйль гамәлгә ашырыла.
2. Авыл жирлеге бюджеты проекты, аның үтәләше турында еллык отчет, жирлек бюджетының үтәләше һәм жирле үзидарә органнары муниципаль хезмәткәрләренең, муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләренең саны турында квартал саен мәгълүматлар,

аларның хезмәт өчен түләүгә факттагы чыгымнарны күрсәтеп, рәсми бастырып чыгарылырга тиеш (халыкка игълан ителергә).

3. Чираттагы финанс елында һәм план чорында үз көченә кәргән Россия Федерациясе бюджет системасы бюджетлары керемнәрен үзгәртүгә китерә торган җирле салымнар турында муниципаль норматив хокукый актларга, җирлек Советының муниципаль норматив хокукый актларына үзгәрешләр кертү хакында Муниципаль норматив хокукый актлары Чираттагы финанс елына һәм план чорына җирле бюджет турында Карар кабул ителгән көнгә кадәр 10 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

4. Җирлек бюджеты проекты өч елга (Чираттагы финанс елына һәм план чорына) төзелә һәм раслана.

5. Чираттагы финанс елына һәм план чорына җирлек бюджеты проекты җирлекнең чыгым йөкләмәләрен финанс ягыннан тәэмин итү максатларында җирлекнең социаль-иқтисади үсешен фаразлау нигезендә төзелә.

6. Чираттагы финанс елына һәм план чорына авыл җирлеге бюджеты проекты, Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә һәм аның таләпләрен үтәп кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм әлеге Устав нигезендә, җирлек башкарма комитеты тарафыннан билгеләнгән тәртиптә һәм срокта төзелә.

7. Чираттагы финанс елына һәм план чорына җирлек бюджеты проекты төзү:

Россия Федерациясендә бюджет сәясәтен (бюджет сәясәтенә карата таләпләр) билгели торган Россия Федерациясе Президентының Россия Федерациясе Федераль Җыенына юлламасы нигезләмәләре;

бюджет сәясәтенең төп юнәлешләре һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре;

социаль-иқтисадый үсеш фаразы;

озак сроклы чорга бюджет фаразлары проекты (бюджет фаразлары проекты, бюджет фаразлары проекты) ;

муниципаль программалар (муниципаль программалар проектлары, муниципаль программаларны үзгәрешләр проектлары).

8. Чираттагы финанс елына һәм план чорына авыл җирлеге бюджеты турындагы карарда бюджет керемнәренең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет дефициты, шулай ук Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы законнары, җирлек Советының муниципаль хокукый актлары белән билгеләнгән башка күрсәткечләр (бюджет турындагы Карардан тыш) бюджетның төп характеристикалары булырга тиеш.

9. Җирлек бюджеты турындагы карар белән раслана:

- җирлек бюджеты керемнәренең Баш администраторлары Исемлеге;

- җирлек бюджеты кытлыгын финанслау чыганақларының Баш администраторлары Исемлеге;

- бюджет ассигнованиеләрен Чираттагы финанс елына һәм чорына бюджет чыгымнары классификациясенең бүлекләре, бүлекчәләре (төркемнәре һәм төркемчәләре һәм

төркемчэләре), муниципаль программалар һәм эшчәнлекнең программалаштырылмаган юнәлешләре буенча), чыгымнар төрләре һәм (яисә) максатчан статьялары, муниципаль программалар, муниципаль программалар һәм эшчәнлекнең программаларыннан һәм программаларыннан булмаган юнәлешләре буенча бүлү), Чираттагы финанс елына һәм чорына бюджет чыгымнары классификациясенә чыгымнар төрләре төркемнәре (төркемнәре һәм төркемчәләре һәм төркемчәләре (төркемчәләре һәм төркемчәләре), шулай ук план, билгеләнгән тәртиптә, Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы законы, җирлек Советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнгән тәртиптә, Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Законы нигезендә, җирлек Советының муниципаль хокукый акты белән билгеләнә;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарының ведомство структурасы;

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет чыгымнарының ведомство структурасында бюджет ассигнованиеләрен бюджетлар чыгымнары классификациясенә бүлекләре, бүлекчәләре, максатчан статьялары һәм чыгымнар төрләре буенча бүлү;

- гавами норматив йөкләмәләренә үтәүгә җибәрелә торган бюджет ассигнованиеләренә гомуми күләме;

- Чираттагы финанс елында һәм план чорында Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан һәм (яисә) башка бюджетларына бирелә торган бюджетара трансфертлар күләме;

- план чорының беренче елына җирлек бюджеты чыгымнарының гомуми күләменнән кимендә 2,5 процент күләмендә шартлы расланган (расланган) чыгымнарның гомуми күләме (максатчан билгеләнеше булган Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар хисабына каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмыйча), план чорының икенче елына җирлек бюджеты чыгымнарының гомуми күләменә 5 проценты күләмендә (Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан бюджетара трансфертлар исәбеннән, максатчан билгеләнеше булган);

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына бюджет кытлыгын финанслау чыганакалары;

- Чираттагы финанс елыннан һәм план чорының һәр елыннан соң килә торган елның 1 гыйнварына муниципаль эчке бурычның иң югары чиге, шул исәптән муниципаль гарантияләр буенча бурычның иң югары чиге күрсәтелгән;

- Россия Федерациясе Бюджет кодексы белән билгеләнгән һәм аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы белән җирлек Советының муниципаль норматив хокукый актлары белән билгеләнгән җирлек бюджетының башка күрсәткечләре.

10. Чираттагы финанс елына һәм план чорына җирлек бюджеты турындагы карар проекты расланган бюджетның план чоры параметрларын үзгәртү һәм аларга бюджет проектының план чорының икенче ел параметрларын өстәү юлы белән раслана.

Чираттагы финанс елына һәм план чорына җирлек бюджеты турындагы карар проекты план чорының расланган бюджеты күрсәткечләрен аныкый һәм төзелә торган бюджет чорының икенче елы күрсәткечләрен раслый.

Җирлек бюджетының расланган план чоры параметрларын төгәлләштерү күздә тотыла:

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына авыл җирлеге бюджеты турында карар проектына карау предметы булып торган күрсәткечләрен төгәлләштерү;
- җирлек бюджеты чыгымнарының ведомство структурасының расланган күрсәткечләрен арттыру яки кыскарту йә аңа җирлек бюджеты чыгымнарының өстәмә максатчан статьялары һәм (яки) төрләре буенча бюджет ассигнованиеләрен кертү.

11. Чираттагы финанс елына һәм план чорына авыл җирлеге бюджеты турындагы карар проекты белән бер үк вакытта җирлек Советына тәкъдим ителә:

- Чираттагы финанс елына һәм план чорына җирлекнең бюджет һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре;
- агымдагы финанс елының үзган чорында җирлекнең социаль-иқтисади үсешенең башлангыч нәтижәләре һәм агымдагы финанс елы өчен җирлекнең социаль-иқтисади үсеш нәтижәләре;
- Чираттагы финанс елына һәм план чорына җирлекнең социаль-иқтисади үсеш фаразы;
- Чираттагы финанс елына һәм план чорына җирлек бюджетының төп характеристикалары (керемнәрнең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет дефициты) фаразлары;
- җирлек бюджеты проектына аңлатма язуы;
- бюджетара трансфертлар бүлүне исәпләү методикалары (проектлары методикалар);
- Чираттагы финанс елы ахырына һәм план чорының һәр елы ахырына муниципаль бурычның иң югары чиге;
- агымдагы финанс елына бюджет үтәлешен бәяләү;
- җирлек Советы, җирлекнең Ревизия комиссиясе тарафыннан тәкъдим ителгән бюджет сметалары проектлары, күрсәтелгән бюджет сметаларына карата җирлек башкарма комитеты белән каршылыктар килеп туган очракта тәкъдим ителә;
- Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм аның нигезендә кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм әлеге устав белән билгеләнгән башка документлар һәм материаллар.

Бюджет турындагы карар белән расланган очракта, муниципаль программалар буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү һәм эшчәнлекнең программалаштырылмаган юнәлешләре буенча бюджет турындагы карар проектына муниципаль программалар паспортлары тапшырыла.

Бюджет турындагы карар проекты бюджет чыгымнары классификациясенең бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү белән кушымта булмаса,

бюджет чыгымнары классификациясенәң бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бюджет ассигнованиеләрен бүлү белән кушымта бюджет турындагы карар проектына аңлатма язуына кертелә.

12. Чираттагы финанс елына һәм план чорына авыл җирлеге бюджеты проектын төзү Россия Федерациясе Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә кабул ителә торган федераль законнар нигезендә җирлек башкарма комитеты тарафыннан гамәлгә ашырыла.

13. Җирлек башкарма комитеты чираттагы финанс елына һәм план чорына җирлек бюджеты турындагы карар проектын агымдагы елның 15 ноябреннән дә соңга калмыйча җирлек Советы каравына кертә.

14. Җирлек бюджеты турындагы карар проектын карау һәм аны җирлек Советының муниципаль норматив хокукый акты белән билгеләнгән раслау тәртибе Чираттагы финанс елының 1 гыйнварыннан бюджет турындагы карар үз көченә керүне, шулай ук әлеге карар белән Россия Федерациясе Бюджет кодексының 184.1 статьясы нигезендә күрсәткечләре һәм характеристикаларны раслауны күздә тотарга тиеш.

15. Авыл җирлеге бюджеты турындагы карар, әгәр Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм (яки) җирлек бюджеты турындагы карар белән башкасы каралмаган булса, финанс елның 1 гыйнварыннан үз көченә керә һәм 31 декабренә кадәр гамәлдә була.

Җирле бюджет проекты, җирле бюджетны раслау турында карар, аның үтәлеше турында еллык хисап, җирле бюджет үтәлеше барышы һәм җирле үзидарә органнарының муниципаль хезмәткәрләре, муниципаль учреждениеләр хезмәткәрләре саны турында квартал саен белешмәләр, аларның хезмәт өчен түләүгә факттагы чыгымнарны күрсәтеп, рәсми бастырып чыгарылырга тиеш. Җирле үзидарә органнары җирлек халкына әлеге документлар һәм аларны бастырып чыгару мөмкинлеге булмаган очракта мәгълүматлар белән танышу мөмкинлеген тәэмин итә.

16. Җирлекнең җирле үзидарә органнары җирлек бюджетының баланслылыгын һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен җайга салу, бюджет процессын гамәлгә ашыру буенча билгеләнгән федераль законнарны һәм Татарстан Республикасы законнарын үтәүне, муниципаль бурыч күләме һәм структурасын, җирлекнең бюджет йөкләмәләрен үтәүне тәэмин итәләр.

17. Җирлек бюджеты керемнәре Россия Федерациясе Бюджет законнары, салымнар һәм җыемнар турындагы законнар һәм башка мәҗбүри түләүләр турындагы законнар нигезендә формалаша.

18. Авыл җирлеге бюджеты чыгымнары Россия Федерациясе Бюджет кодексында каралган формаларда гамәлгә ашырыла.

19. Федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнгән очрактан тыш, федераль дәүләт хакимияте органнары, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары вәкаләтләрен финанслау өчен җирлек бюджеты чыгымнарын гамәлгә ашыру рөхсәт ителми.

20. Муниципаль милек объектларына бюджет инвестицияләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.

81 Статья. Муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен сатып алулар

1. Муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләрне сатып алу «дәүләт һәм муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләрне сатып алу өлкәсендә контракт системасы турында» 2013 елның 5 маендагы 44-ФЗ номерлы Федераль закон һәм Россия Федерациясенә башка норматив хокукый актлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

2. Муниципаль ихтыяжларны тээмин итү өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләрне сатып алу жирик бюджет акчалары хисабына башкарыла.

82 Статья. Жирик гражданның үзара салым акчасы

1. Гражданның үзара салым акчалары дигәндә жирик әһәмияттәге конкрет мәсьәләләрне хәл итү өчен гражданның бер тапкыр түләүләре аңлашыла. Гражданның үзара салым түләүләре күләме жирик составына кергән торак пунктның барлык халкы өчен дә тигез күләмдә билгеләнә, аларның саны жирик составына керүче торак пункт халкының гомуми саныннан 30 проценттан артмаска мөмкин.

2. Әлеге статьяның 1 өлешендә күрсәтелгән гражданның бер тапкыр бирелә торган түләүләргә кергән һәм куллану мәсьәләләргә жирик референдумда хәл ителә, ә 4.1 пунктта каралган очракларда хәл ителә. «Россия Федерациясендә жирик үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 2003 елның 6 октябрдәге 131-ФЗ номерлы Федераль законның 25.1 статьясындагы 1 өлешендә гражданинның хисабында.

83 Статья. Жирикнең муниципаль бурыч алулары (муниципаль бурыч).

1. Авыл жиригә Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм авыл жиригә Уставы нигезендә муниципаль бурыч йөкләмәләргә барлыкка килә торган Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезләмәләргә нигезендә Россия Федерациясе валютасында урнашкан муниципаль берәмлек исемнән кыйммәтле кәгазьләр чыгару юлы белән муниципаль бурыч алуларны һәм Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан һәм кредит оешмаларыннан жирик бюджетка жәлеп ителә торган кредитлар гамәлгә ашырырга хокукы.

2. Муниципаль бурыч алуларны гамәлгә ашыру хокукы авыл жиригә исемнән Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә жирикнең башкарма комитетына бирелә.

84 Статья. Авыл жиригә жирик бюджет үтәлеше.

1. Авыл җирлегенең җирле бюджеты Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә гамәлгә ашырыла.
2. Җирлек бюджеты кассаларның бердәмлегенә һәм чыгымнарның ведомствога буйсынуына нигезләнә.
3. Җирлек бюджеты үтәлешенә касса хезмәте күрсәтү, авыл җирлеге бюджеты акчаларын алучыларның шәхси счетларын ачу һәм алып бару Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнарында билгеләнгән тәртиптә гамәлгә ашырыла.
4. Җирлек бюджетының үтәлеше җирлекнең җыелма бюджет язмасы һәм җирлекнең касса планы нигезендә оештырыла.

85 Статья. Бюджет хисабы. Җирлек бюджеты үтәлеше турында еллык отчет

1. Җирлекнең бюджет хисабы еллык.
2. Җирлекнең бюджет хисапчылыгы авыл җирлеге башкарма комитеты тарафыннан бюджет акчаларының тиешле баш администраторларының җыелма бюджет хисапчылыгы нигезендә төзелә.
3. Җирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисап җирлек Советы карары белән раслана.
4. Ул бюджет акчаларының баш администраторларының бюджет хисапчылыгын тышкы тикшерүне һәм җирлек бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапка бәяләмә әзерләүне үз эченә ала.

Җирлек бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны тышкы тикшерү җирлекнең Ревизия комиссиясе яки җирлек Советы тарафыннан Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы Бюджет кодексы таләпләрен үтәп билгеләнгән тәртиптә башкарыла.

5. Авыл җирлеге башкарма комитеты агымдагы финанс елының 1 апреленнән дә соңга калмыйча аңа бәяләмә әзерләү өчен җирлек бюджетының үтәлеше турында хисап бирә. Авыл җирлеге бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапка бәяләмә әзерләү бюджет акчаларының баш администраторларының еллык бюджет хисапчылыгын тышкы тикшерү мәгълүматлары нигезендә 1 айдан артмаган вакытка башкарыла.
6. Авыл җирлеге бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапка бәяләмә җирлек Советына бер үк вакытта җирлек башкарма комитетына Ревизия комиссиясе тарафыннан тапшырыла.
7. Ел саен агымдагы финанс елының 1 маеннан да соңга калмыйча авыл җирлеге башкарма комитеты хисап финанс елы өчен җирлек Советының хисап финанс елы өчен бюджет үтәлеше турындагы еллык хисабын, җирлек бюджетының үтәлеше турындагы башка бюджет хисап проектын һәм Россия Федерациясе бюджет законнарында каралган башка документларны теркәп, җирлек советына тапшыра.

8. Авыл җирлеге бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны карау нәтижәләре буенча җирлек советы авыл җирлеге бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны раслау яки кире кагу турында Карар кабул итә.

Җирлек Советы тарафыннан авыл җирлеге бюджеты үтәлеше турындагы еллык хисапны кире каккан очракта, ул дәрәс булмаган яисә тулы чагылдырылмаган мәгълүматларны бетерү һәм 1 айдан артмаган вакытка кабат тапшыру өчен кире кайтарыла.

9. Авыл җирлеге бюджеты үтәлеше турындагы карар белән хисап финанс елында авыл җирлеге бюджеты үтәлеше турындагы хисап раслана һәм җирлек бюджеты керемнәренен, чыгымнарының һәм дефицитының гомуми суммасын күрсәтеп раслана.

Хисап финанс елында авыл җирлеге бюджеты үтәлеше турындагы авыл җирлеге Советы карарына аерым кушымталар белән күрсәткечләр раслана:

- бюджет керемнәрен классификацияләү кодлары буенча җирлек бюджеты керемнәре;
- керемнәр төрләре, керемнәр подидлары кодлары, дәүләт идарәсе секторы операцияләре классификациясе буенча авыл җирлеге бюджеты керемнәре; (статья 2007 елның 2 августындагы 38-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы законы редакциясендә);
- җирлек бюджеты чыгымнарының ведомство структурасы буенча;
- бюджет чыгымнары классификациясе бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча җирлек бюджеты чыгымнары;
- бюджет кытлыгын финанслау чыганакалары классификациясе кодлары буенча җирлек бюджеты кытлыгын финанслау чыганакалары;
- бюджет кытлыгын финанслау чыганакалары төркемнәре, төркемчәләре, статьялары, төрләре буенча җирлек бюджеты кытлыгын финанслау чыганакалары.

86 Статья. Муниципаль финанс контроле

1. Муниципаль финанс контроле Россия Федерациясе Бюджет законнары һәм бюджет хокук мөнәсәбәтләрен җайга сала торган башка норматив хокукый актлар үтәлешен тәэмин итү максатларында гамәлгә ашырыла.

Муниципаль финанс контроле подразделяется бу тышкы һәм эчке, предварительный һәм аннан соңгы.

2. Бюджет хокук мөнәсәбәтләре өлкәсендә тышкы муниципаль финанс контроле җирлекнең ревизия комиссиясенен контроль эшчәнлегенә булып тора.

3. Бюджет хокук мөнәсәбәтләре өлкәсендә Эчке муниципаль финанс контроле-җирлек башкарма комитеты органнары (вазыйфаи затлар) булып торучы муниципаль финанс тикшерүе органнарының контроль эшчәнлегенә.

4. Башлангыч контроль җирлекнең җирле бюджетын үтәү барышында бюджет бозу очраklarын кисәтү һәм булдырмау максатыннан башкарыла.

5. Алга таба контроль жирлекнең бюджет үтәлеше нәтижәләре буенча, аларның үтәлешенең законлылыгын, исәп-хисапларның дәрәсләген билгеләү максатыннан тормышка ашырыла.

XIV БАШЛЫГЫ. АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ УСТАВЫН КАБУЛ ИТҮ. ӘЛЕГЕ УСТАВКА ҮЗГӘРЕШЛӘР КЕРТҮ

87 Статъя. Авыл жирлеге Уставы проектын әзерләү, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү тәртибе

1. Авыл жирлеге Уставы проекты, жирлек советының әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карар проекты жирлек Советына жирлек башлыгы, жирлек Советы депутатлары, территориаль ижтимагый үзидарә органнары, гражданның инициативалы төркемнәре тарафыннан кертелә ала.
2. Авыл жирлеге Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар проекты әзерләү өчен жирлек Советы карары белән махсус комиссия төзелә ала. Күрсәтелгән комиссия эшендә катнашу өчен Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре, экспертлар чакырылырга мөмкин.
3. Авыл жирлеге Уставы проекты, жирлек Уставына үзгәрешләр кертү турында муниципаль норматив хокукый акт проекты, жирлек уставын кабул итү турындагы мәсьәләне карау көненә кадәр 30 көннән дә соңга калмыйча, жирлек Уставына үзгәрешләр кертү, күрсәтелгән Устав проекты буенча тәкъдимнәрне исәпкә алу тәртибен бер үк вакытта бастырып чыгару (халыкка игылан итү) белән рәсми басылып чыгарга тиеш. Муниципаль берәмлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт проекты буенча тәкъдимнәрне исәпкә алу тәртибен, шулай ук муниципаль берәмлек Уставына Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, конституция (устав) яисә Россия Федерациясе субъекты законнары нигезләмәләрен әлеге уставны әлеге норматив хокукый актларга туры китерү максатларында төгәл күрсәтү рәвешендә үзгәрешләр кертелә торган очракта, гражданның аның фикер алышуында катнашу тәртибен рәсми бастырып чыгару (халыкка игылан итү) таләп ителми.
4. Авыл жирлеге Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында авыл жирлеге Советы карары проекты буенча, аларны карау алдыннан жирлек Советы утырышында әлеге Устав нигезендә ачык тыңлаулар үткәрелә, Уставка үзгәрешләр бары тик жирле әһәмияттәге мәсьәләләренә һәм аларны хәл итү вәкаләтләрен Россия Федерациясе Конституциясенә һәм федераль законнарга туры китерү максатларында гына кертелә.

88 Статъя. Авыл жирлеге уставын кабул итү, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү тәртибе

1. Авыл җирлеге Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карар проекты карау җирлек Советы тарафыннан җирлек Советы Регламенты нигезендә ике укуларда да ким булмаган күләмдә башкарыла.
2. Авыл җирлеге Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карар проекты беренче укулышта кабул иткәннән соң, әлеге проект җирлек башлыгы, җирлек Советы депутатларына, башка субъектларга төзәтмәләр кертү өчен хокукый актлар чыгару инициативасы хокукын бирә.
3. Уставы, авыл җирлеге Советы Уставына үзгәрешләр кертү турында Карар кабул ителә күпчелек тавыш белән билгеләнгән саныннан җирлек Советы депутатлары.

Статья 89. Авыл җирлеге Уставының үз көченә керү тәртибе, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турында карар

1. Авыл җирлеге Уставы, әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карар кабул ителгәннән соң, җирлек башлыгы Федераль законда билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәве өчен Мунципаль берәмлекләр уставларын теркәү өлкәсендә башкарма хакимиятнең федераль органы территориаль органына җибәрелә.

2. Авыл җирлеге Уставы, авыл җирлеге Советының әлеге Уставка үзгәрешләр кертү турындагы карары дәүләт теркәвенә алынганнан соң рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка игълан ителергә) тиеш һәм рәсми басылып чыкканнан соң үз көченә керә.

Россия Федерациясе Юстиция министрлыгы порталында «Россия Федерациясендә норматив хокукый актлар "урнаштыру (<http://pravo-minjust.ru>, <http://право-минюст.рф>)" Интернет» мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә авыл җирлеге Уставының, авыл җирлеге Уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актның тексты шулай ук аларны рәсми бастырып чыгару ысулы булып тора.

Җирлек башлыгы теркәлгән муниципаль берәмлек уставын, муниципаль берәмлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы муниципаль хокукый актны муниципаль берәмлекләрнең уставларын теркәү өлкәсендә башкарма хакимиятнең федераль органы территориаль органынан кергән көннән җиде көн эчендә бастырып чыгарырга (халыкка игълан итәргә) тиеш.

3. Җирлек уставына кертелгән һәм җирле үзидарә органнары структурасын үзгәртә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләр, җирле үзидарә органнары арасында вәкаләтләр бүлешү (җирлек уставын законнар белән тәңгәлләштерү, шулай ук вәкаләтләрне, вәкаләтләр срогын, җирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затларын сайлау тәртибен үзгәртү очракларыннан тыш), әлеге үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актны кабул иткән муниципаль берәмлекнең вәкиллеке органы вәкаләтләр срогы чыкканнан соң үз көченә керә.

4. Мунципаль берәмлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр муниципаль хокукый акт тарафыннан кертелә, ул Рәсмиләштерелергә Мөмкин:

муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы карары (гражданнар жыены) белән аның рәисе һәм муниципаль берәмлек башлыгы кул куйган йә муниципаль берәмлек башлыгы, муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы (гражданнар жыены) рәисе вәкаләтләрен башкаручы үзе генә;

вәкиллекле орган (гражданнар жыены) кабул иткән һәм муниципаль берәмлек башлыгы кул куйган аерым норматив хокукый акт белән. Бу очракта әлеге хокукый актта вәкиллекле орган (гражданнар жыены) карарын кабул итү турында реквизитлар куела. Вәкиллекле органның мондый карарларына муниципаль берәмлек уставына кертелә торган үзгәрешләр һәм өстәмәләр үз көченә керү турында күчмә нигезләмәләренә һәм (яки) нормаларны кертү рөхсәт ителми.

5. Муниципаль берәмлек Уставын яңа редакциядә муниципаль хокукый акт белән муниципаль берәмлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында баян итү рөхсәт ителми. Бу очракта муниципаль берәмлекнең яңа Уставы кабул ителә, ә элек гамәлдә булган муниципаль берәмлек уставы һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актлар муниципаль берәмлекнең яңа Уставы үз көченә кәргән көннән үз көчен югалткан дип таныла.

6. Муниципаль берәмлек уставын Федераль законга туры китерү, Россия Федерациясе субъекты законы белән әлеге закон актларында билгеләнгән срокта гамәлгә ашырыла. Әгәр федераль закон, Россия Федерациясе субъекты законы белән күрсәтелгән срок билгеләнмәгән булса, муниципаль берәмлек уставын Федераль законга туры китерү срогы, Россия Федерациясе субъекты законы белән тиешле федераль закон, Россия Федерациясе субъекты законы үз көченә керү датасын, муниципаль берәмлек уставына үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт проектының гавами тыңлауларында фикер алышуну һәм рәсми бастырып чыгару (халыкка игълан итү) кирәклеген исәпкә алып билгеләнә., муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органы утырышларының, мондый муниципаль хокукый актны дәүләт теркәвенә алу һәм рәсми бастырып чыгару (халыкка игълан итү) сроклары вакытлылыгы һәм, кагыйдә буларак, алты айдан артмаска тиеш.